



Jarosław Ellwart

Gmina Zukowo

przewodnik turystyczny





GMINA ŻUKOWO

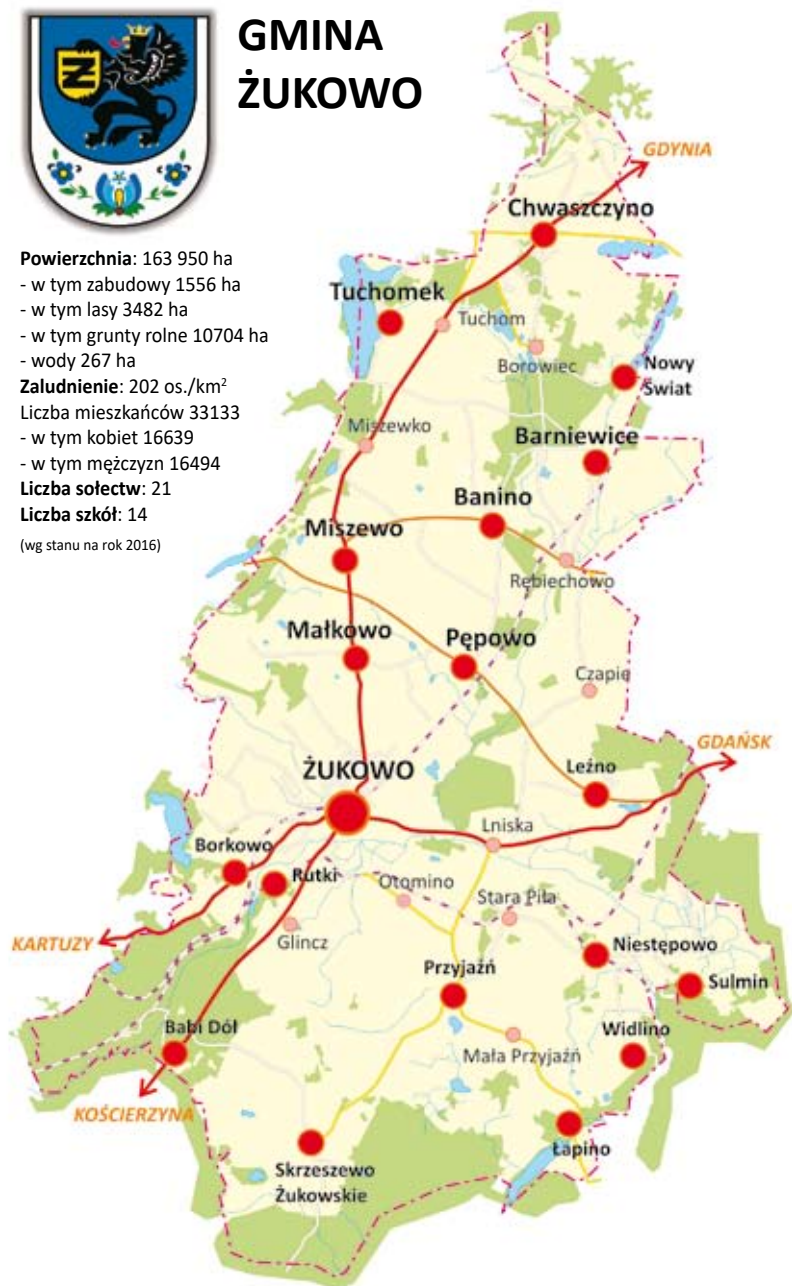
Powierzchnia: 163 950 ha
- w tym zabudowy 1556 ha
- w tym lasy 3482 ha
- w tym grunty rolne 10704 ha
- wody 267 ha

Zaludnienie: 202 os./km²
Liczba mieszkańców 33133
- w tym kobiet 16639
- w tym mężczyzn 16494

Liczba sołectw: 21

Liczba szkół: 14

(wg stanu na rok 2016)





Żukowo z lotu ptaka

Zapraszamy do Gminy Żukowo

Gmina Żukowo, leżąca we wschodniej, sąsiadującej z Trójmiastem, części powiatu kartuskiego, w nieco magiczny sposób – od swego powstania w 1975 roku – staje się nieustannie coraz bliższa mieszkańcom Gdańska, Sopotu i Gdyni. Powodów jest wiele, ale najważniejszymi są: coraz lepsze połączenia komunikacyjne, atrakcyjność inwestycyjna i kontakty rodzinne. Tu bowiem: w Baninie, Żukowie, Pępowie czy Chwaszczynie mieszkańcy Trójmiasta szukają dla siebie nowego miejsca do zamieszkania. Także uruchomiona w 2015 roku Pomorska Kolej Metropolitalna ułatwiła mieszkańcom Gdańska czy Gdyni poznanie gminy Żukowo. Wystarczy w wolny dzień wsiąść do składu PKM i zobaczyć, ile osób z rowerami i plecakami jedzie do Rębiechowa, Banina czy Żukowa.

Nasz kieszonkowy przewodnik kieruje my do turystów, którzy aktywnie chcą

poznać najbliższe okolice Gdańska i Gdyni. W publikacji prezentujemy dzieje i atrakcje turystyczne poszczególnych miejscowości (w porządku alfabetycznym) oraz opisujemy istniejące szlaki turystyczne, proponując także autorskie trasy zwiedzania okolic Żukowa, Banina i Chwaszczyna. Na wstępie przedstawiamy krótki rys historyczny, zaś na końcu umieszczone są przydatne informacje użytkowe.

Kaszubska tradycja

Żukowo jest kolebką kaszubskiego haftu, którego podstawy opracowane zostały w żukowskim klasztorze sióstr norbertanek. Kaszubszczyzna żywa jest do dziś wśród mieszkańców gminy – w większych miejscowościach działają oddziały Zrzeszenia Kaszubsko-Pomorskiego, lokalne Koła Gospodyń Wiejskich w nowoczesny sposób podtrzymują tradycję kulinarną i lokalne zwyczaje. Wreszcie w Miszewku działa stylowa gospoda „Mùlk” – aktualnie jedna najlepszych restauracji z kaszubskimi potrawami.

Krótki rys historyczny

Obecna gmina Żukowo stanowi połączenie trzech historycznych obszarów o nieco odmiennych tradycjach i dziejach. Zasadnicza, południowa i zachodnia część gminy to dawne dobra norbertanek oraz ziemie związane administracyjnie ze starostwem w Mirachowie, a później w Kartuzach. Południowo-wschodnia część przez wieki znajdowała się w orbicie oddziaływań Gdańska – najważniejszego gospodarczo i niezależnego miasta Rzeczypospolitej. Północna część gminy wokół Chwaszczyna do 1975 roku powiązana była administracyjnie z Wejherowem i północnymi Kaszubami.

Ślady najstarszego osadnictwa na terenie gminy pochodzą sprzed około 3 tysięcy lat, z epoki żelaza. To m.in. cmentarzyska odkryte w okolicach Glinicza, Przyjaźni, Niestępowa i Banina. We wczesnym średniowieczu tutejszą

sięg osadniczą tworzyły osady m.in. w Żukowie oraz gród w Tuchomku. W bliskim sąsiedztwie funkcjonowały także grody w Otominie oraz w Młynkach koło Kczewa. Najstarszą znaną z dokumentów lokacją na terenie gminy jest powstanie klasztoru norbertanek w Żukowie, datowane na lata 1209–1216. Choć w tym czasie książęta gdańscy prowadzili szeroko zakrojoną akcję lokacji wsi i majątków, do dziś nie zachowały się żadne dokumenty dotyczące innych miejscowości gminy. Wiadomo jednak, że XIII-wieczną genezę mają także Banino, Przyjaźń, Rębichowo oraz Chwaszczyno. To ostatnie w końcu XIII stulecia trafiło wraz z Tuchomem w ręce oliwskich cystersów.

Kolejnym etapem rozwoju przestrzennego okolicy były XIV-wieczne lokacje krzyżackie majątków rycerskich i włas-





Mapa okolic Gdańska z końca XVIII w.
(w zbiorach Staatsbibliothek Berlin)

nych folwarków. Do części z nich zakon krzyżacki sprowadził osadników z Niemiec, co zdecydowało o wieloetniczności okolic Żukowa. Wspomniane już Chwaszczyno i Tuchom na początku XIV wieku stało się dobrami biskupów kujawskich. Panowanie krzyżackie zakończyło się w 1466 roku, wraz z zawarciem pokoju kończącego 13-letnią wojnę polsko-krzyżacką. Od tego czasu wsie krzyżackie stały się królewszczyznami, a większość posiadłości rycerskich oraz klasztornych otrzymała potwierdzenie dawnych nadań.

Około roku 1540 dotarła tu fala reformacji. Żukowo przeżyło kryzys życia zakonnego, który o mało nie spowodował upadku klasztoru. Początek XVII wieku przyniósł kontrreformację i trwające przez kilkadziesiąt lat zmagania o rząd dusz. Bliższe Gdańskowi miejscowości pozostały protestanckie, zaś okolice Żukowa i Chwaszczyna opowiedziały się za katolicyzmem.

Spory te okazały się mało istotne w obliczu wojen ze Szwecją, które bezpośrednio dotknęły region Żukowa i Chwaszczyna w 1629 roku oraz później, podczas tzw. szwedzkiego

Norbertanki z Żukowa

Pierwszy żeński klasztor na Pomorzu Gdańskim liczył od 30 do 60 sióstr. Na jego czele stała przeorysza (magistra). Siostry zajmowały się nauczaniem w szkole i nowicjacie oraz zarządzały klasztornym majątkiem. Prócz szkoły przyklasztornej działał tu także szpital-hospicjum. Norbertanki żukowskie pochodziły głównie z Pomorza. Wiele z nich wywodziło się ze znamienitych rodów mieszczańskich i szlacheckich. Materialnym zabezpieczeniem potrzeb klasztoru były liczne posiadłości ziemskie.

„potopu”. Tutejsze dobra szlacheckie i kościelne zostały splądrowane i poważnie zniszczone. Straty materialne i wyludnienie były na tych ziemiach tak wielkie, że przez ponad 50 lat nie udało się wsiom i majątkom przywrócić dawnej świetności. Odbudowę przerywały kolejne wojny jakie na Pomorzu toczyły ze sobą były Prusy, Rosja i Szwecja. W 1734 roku przez Kaszuby uciekał do Gdańska przed wojskami rosyjskimi niedoszły król Polski, Stanisław Leszczyński.

W październiku 1772 roku teren obecnej gminy zajęli pruscy urzędnicy. Jednym z pierwszych posunięć było przejęcie przez pruski skarb państwa dóbr królewskich i kościelnych. Wprowadzono też reorganizację administracyjną.

Początek XIX wieku to czas wojen napoleońskich. Żukowa i okolic nie objęły granice utworzonego wówczas przez Francuzów Księstwa Polskiego, zaś Gdańsk, który stał się wtedy Wolnym Miastem, utracił część należących do

niego majątków znajdujących się dziś się w granicy dzisiejszej gminy Żukowo. W 1818 roku utworzono nowe powiaty. Obszar obecnej gminy znalazł się w większości w granicach powiatu kartuskiego (z wyjątkiem Chwaszczyna i Tuchomia, pozostających w powiecie wejherowskim). Przeprowadzona w latach 40. i 50. XIX wieku budowa dróg drogowych z Gdańska do Kartuz, Kościerzyny i Lęborka wpłynęła na intensyfikację rozwoju gospodarczego okolicy. Zaczęły powstawać drobne zakłady przemysłowe, znacząco wzrosła liczba mieszkańców. Koniec XIX wieku przyniósł też ożywienie polityczne i rozwój narodowej świadomości mieszkańców. Powstało wówczas wiele pro polskich organizacji społecznych i gospodarczych.

Zgodnie z traktatem wersalskim odrodzona Polska objęła m.in. niemal cały obszar dzisiejszej gminy. Lata międzywojenne były czasem gospodarczej recesji. Rozwijały się lokalna prasa i





Elektrownia w Rutkach ok. 1910 r.
(ze zbiorów prywatnych)

organizacje patriotyczne. Bliskość Wolnego Miasta sprawiła, iż mieszkańcy dostrzegli zagrożenie niemieckim rewizjonizmem i przeciwstawiali się mu. We wrześniu 1939 roku obszar gminy bez walk został zajęty przez wojska hitlerowskie. Niemcy od razu wprowadzili własną administrację, dokonali eksterminacji polskiej elity oraz wysiedlili ludność, która przybyła tu w czasach II Rzeczypospolitej. Wyzwolenie gminie Żukowo przyniosły wojska radzieckie w marcu 1945 roku. Ciężkie walki w okolicach pochłonęły blisko 4 tys. ofiar wśród Rosjan. Niestety, Armia Czerwona zapisała się w pamięci mieszkańców czarnymi zgłoskami. Aresztowania, masowe rabunki i gwałty na tutejszej ludności – tak wyglądały pierwsze dni tej „wolności”. Nowe porządki w krótkim czasie zaprzepaściły przedwojenne tradycje samorządności mieszkańców. Także wysiedlenia osiadłych tu od stuleci Niemców znacząco zmieniły strukturę narodowościową.

Dynamiczny rozwój miejscowości na terenie gminy Żukowo nastąpił w latach 70. i 80. XX wieku. W 1973 roku, w ramach reformy utworzono gminę Żukowo. Po likwidacji powiatów w 1975 roku przyłączono do niej dwa duże sołectwa: Chwaszczyno i Tuchom, wcześniej należące do gminy Kielno w powiecie wejherowskim, jednocześnie odłączając okolice Rębiechowa i Kokoszek (dziś Gdańsk). W 1989 roku Żukowo uzyskało prawa miejskie. Plan podziału gminy na miasto Żukowo i samodzielną gminę wiejską zostały odrzucone przez lokalną społeczność. Dziś gmina Żukowo należy do powiatu kartuskiego i jest jedną z najszybciej rozwijających się gmin środkowych Kaszub.

Babi Dół

Wieś sołecka w południowej części gminy, przy drodze krajowej nr 20 do Kościerzyny, w pobliżu przełomowego odcinka Raduni i rezerwatu przyrody „Jar Raduni”. Liczy 279 mieszkańców.

Od średniowiecza okolice Babiego Dołu należały do żukowskich norbertanek. Nazwa wsi wywodzi się podobno od głębokiego wąwozu biegnącego na południe od wsi (dziś przecina go szosa do Kościerzyny). W okolicznych, rozległych lasach wypalano smołę i węgiel drzewny.

Pierwsza pisana informacja o Babim Dole pochodzi z 1749 roku. Istniała tu wówczas karczma i mieszkało kilka rodzin, dzierżawców ziemi klasztornej. Po kasacie żukowskiego zakonu jego grunty zajął pruski Skarb Państwa. Istniejąca tu karczma do roku 1914 znajdowała się w rękach rodziny Ziscków. W końcu XIX wieku mieścił się w Babim Dole obwód leśny oraz działała ha-

mernia (kuźnia) produkująca drut. Okoliczne lasy, szczególnie te nad Radunią, chętnie odwiedzano w celach rekreacyjnych. Niedzielne spacery nad rzekę, do ławeczki na „Pięknym widoku” i mostku przy hamerni, zazwyczaj kończono w babilolskiej karczmie. Niestety, budowa w latach 20. XX wieku magistrali kolejowej do Gdyni zniszczyła większość tutejszych tras spacerowych, co ostatecznie przyczyniło się do upadku tutejszej karczmy.


Po 1945 roku obok miejscowości rozlokowano jednostkę wojsk rakietowych, co skutecznie zablokowało rozwój wsi. We wsi mieszkali też pracownicy leśni. Wojsko opuściło Babi Dół dopiero w 1993 roku. Wieś ma niewątpliwie potencjał jako zaplecze turystyczne wycieczek w okoliczne lasy – czy to nad Jar Raduni, czy do kamiennych kregów pod Trątkownicą. Działa tu restauracja, sklep wielobranżowy i jedno gospodarstwo agroturystyczne.


Radunia w rezerwacie Jar Raduni







Kamienne Wesele

 **Rezerwat Jar Raduni** powstał w 1972 roku w celu ochrony fauny i flory rzeki Raduni, która między Babim Dołem a Rutkami przebiega się przez morenowe wzgórza. Wzdłuż rzeki, po zachodniej stronie, biegnie tu ścieżka i niebieski szlak pieszy PTTK (Szlak Kartuski). Przez rezerwat nie wolno sphywać kajakami!

 **Dworzec kolejowy** i towarzyszące mu obiekty zbudowano w latach 20., podczas realizacji magistrali kolejowej Śląsk – Gdynia. Całość utrzymana jest w stylu architektonicznym inspirowanym renesansowym budownictwem okolic Lublina.

 **Schrony i obiekty techniczne** dawnej jednostki raketowej wraz z budynkami koszar (dziś mieszkania komunalne) położone są na wschód od wsi.

 **Restauracja Schabowy raz**, stylizowana na góralską karczmę, została otwarta w 2007 roku. Po *Kuchennych rewolucjach* Magdy

Gessler specjalnością zakładu stał się schabowy. W rozsądnie skonstruowanym menu prócz schabowego są też zupy i dania przekąskowe. Choć opinie o miejscu są różne, w weekendy lepiej dokonać wcześniejszej rezerwacji [Babi Dół 28, tel. 781 856 791, czynne codziennie od 10:30 do 20:00].

Kamienne Wesele

Malowniczo położony na skraju leśnej polany zespół gockich kurhanów i kamiennych kręgów położony 2,5 km na południowy wschód od wsi, przy leśnej drodze do osady Trątkownica (gm. Somonino). Droga do kurhanów jest oznakowana kierunkowskazami. Cmentarzysko składa się z 5 kurhanów i 3 kamiennych kręgów o średnicach od 15 do 20 m. Część kurhanów pokryta jest, niewidocznym dziś, kamiennym płaszczem. Przez lata obiekt badany był przez archeologów z Uniwersytetu Łódzkiego.

Banino

Druga pod względem wielkości i liczby ludności wieś w gminie Żukowo liczy dziś 6419 mieszkańców. Gwałtowny rozwój Banina związany jest z budową kolejnych osiedli mieszkaniowych w południowej części gminy, przy drodze krajowej nr 20 do Kościerzyny, w pobliżu przełomowego odcinka Raduni i rezerwatu przyrody „Jar Raduni”.

W roku 1283 książę Mestwin II podarował Banino klasztorowi cystersów w Oliwie. Wiadomo, iż zakonnicy wystawili tu kościółek parafialny. Wieś znacznie ucierpiała podczas wojny króla Stefana Batorego z Gdańskiem w roku 1577. W 1717 roku opat Hacki przekazał Brandtowi wioskę Banino w pięćdziesięcioletnią dzierżawę, zobowiązując go do budowy nowego kościoła. Najprawdopodobniej nie doszło do wypełnienia umowy. Po kasacie klasztoru w Oliwie Banino stało się wsią dworską z dwoma folwarkami. W II połowie XIX

wieku zaczęło się rozwijać także jako wieś chłopska. Podział Banina na dwa obszary – dworski i wieś chłopską – utrzymał się aż do 1945 roku, kiedy to grunty obu majątków rozdzielono między miejscowych chłopów.

Przez ponad 70 lat, od końca XIX wieku, Banino było wsią gminną, administracyjnie obsługującą miejscowości z centralnej i północnej części współczesnej gminy Żukowo (bez Chwaszczyna i Tuchomia). Gmina Banino została włączona do gminy Żukowo z dniem 1 stycznia 1973 roku. Od początku lat 90., dzięki bliskości Gdańska, wieś szybko się rozbudowuje, nabierając charakteru podmiejskiego. Banino skomunikowane jest z Gdańskiem linią autobusową nr 126 oraz pociągami PKM.





Kościół parafialny Niepokalanej Poczęcia NMP wybudowany przez mieszkańców wsi w roku 1982 jako filia parafii w Żukowie.

Kościół w Baninie



Usamodzielnienie się parafii nastąpiło w latach 90. Msze święte w niedzielę o 7:15, 8:45, 10:30, 12:00 i 17:00.

 Pozostałość dawnego **założenia dworsko-parkowego** z zabudowaniami folwarcznymi, resztówką parku i przebudowanym dworem znajdują się w centrum wsi, przy drodze do Pępowa. Dwór po wielokrotnych przebudowach całkowicie zatracił cechy stylowe.

 **Sieć gastronomiczna** we wsi rozwija się dynamicznie. Najstarsza jest dawna karczma **Pizzeria u Daniela** (ul. Lotnicza 34, tel. 58 351 29 27). Przy głównej ulicy działają **Bar Kebab Express** (ul. Lotnicza 62, tel. 661 456 339) i **Pizzeria Titino** (ul. Lotnicza 106, tel. 58 685 76 99).

 **Dworek Novello** – restauracja, hotel, spa & wellnes [ul. Sosnowa 17, tel. 58 694 36 96, www.novello.pl]



Banino

Borkowo

Sąsiadująca z Żukowem od zachodu rolnicza wieś położona jest w pobliżu jezior Głębokiego i Karlikowskiego. Wzdłuż granic wsi biegną szosa do Kartuz oraz linia kolejowa z Gdyni do Kościerzyny. Borkowo liczy dziś 1226 mieszkańców.

Najstarsza wzmianka o nim pochodzi z 1385 roku. W czasach I Rzeczypospolitej wieś ta dzieliła się na dwie części – Borkowo Królewskie (domenę należącą do króla) i Borkowo Szlacheckie, gdzie gospodarowali Borkowscy z przydomkiem Bronk. W końcu XVI wieku królewską domenę trzymała bankierska rodzina Loitzów. Za króla Jana III Sobieskiego domena, za zasługi w wyprawie wiedeńskiej, została oddana w wieczystą dzierżawę niejakiemu Gofuńskiemu.

Czas zatარł granice obu miejscowości. Dawne Borkowo Szlacheckie to dzisiaj starsza część Borkowa (przy szosie z Żukowa do Kartuz) koło Rutek, daw-

ne zaś Borkowo Królewskie to grunty położone bliżej jezior Głębokiego oraz Karlikowskiego.


Początki turystycznego rozwoju wsi, podobnie jak pobliskiego Borowa (gm. Kartuzy), sięgają już lat 30. W lesie nieopodal Jeziora Karlikowskiego powstał wówczas nowoczesny i rozległy Obóz Przystosowania Wojskowego Kobiet. Prócz ćwiczeń wojskowych odbywały się tu wtedy także różne masowe imprezy. Od początku lat 60. XX wieku nadziejone części Borkowa i Borowa zaczęły się szybko rozrastać, tak że obecnie trudno wskazać granice między tymi miejscowościami. Wśród lasu powstały osiedla willowe, które ożywają głównie w weekendy i podczas wakacji. Latem Borkowo posiada połączenie komunikacją miejską z Gdynią (w dni plażowe – wybrane kursy linii „Z”) oraz kolejowe na trasie Gdynia – Kościerzyna i taborem PKM kursującym z Kartuz do Gdańska-Wrzeszcza.


Wnętrze kuźni Laskowskich w Borkowie







Jezioro Głębokie

 **Kuźnia Laskowskich z 1937** roku usytuowana w centrum starej wsi, przy szosie z Żukowa do Kartuz. Usługi kowalskie świadczone tu już od 1912 roku. W niewielkim warsztacie wykonywane są nadal wyroby ozdobne – kute kraty, balustrady, latarnie i elementy mebli.

 **Jezioro Głębokie** [56 ha] to rynnowy zbiornik położony na zachód od wsi o głębokości średniej 6,2 m i głębince 20,9 m. Jezioro należy do kilku właścicieli, stąd problem z zakupem pozwoleń na połów ryb. Tradycyjna plaża przy północnym krańcu jeziora, obok ulicy Leśnej.

 **Jezioro Karlikowskie** [31 ha] to zbiornik wypełniający południową część połodowcowej rynny biegnącej na zachód od wsi. Jest znacznie płytsze niż Jezioro Głębokie – maksymalna głębokość nie przekracza 6 m. W lasach od strony Borkowa znajduje się sporo willi i domków letniskowych. Nad jeziorem nie ma miejsca do

plażowania, ale turyści często wykorzystują południowy brzeg – w pobliżu szosy do Kartuz. Zbiornik jest prywatny, ale wolno w nim łowić ryby. Zezwolenie na wędkowanie kupić można w PZW (Gdańsk lub Żukowo.)

 **Gospoda U Szadego** funkcjonująca od kilkunastu lat i cieszy się zasłużoną renomą. Przez cały rok można tu smacznie zjeść, kupić wyroby masarnicze, a w weekendy pobawić się przy muzyce [ul. Kartuska 82, tel. 58 681 74 35, czynne od godz. 9:00 do 21:00 zimą i do 22:00 latem]

 **Hotel Czarny Kos***** to całoroczny obiekt wypoczynkowy łączący cechy rodzinnego pensjonatu i SPA z otwartą także dla gości zewnętrznych niewielką restauracją [ul. Letniskowa 10, tel. 58 681 81 06, www.czarny-kos.pl].



Chwaszczyno

Największa wieś gminy Żukowo leży w jej północnej części, przy skrzyżowaniu szos z Gdyni do Żukowa i z Gdańska do Szemudu i Wejherowa. Liczy dziś 3521 mieszkańców.

Dawna wieś książęca podarowana w roku 1283 cystersom z Oliwy. W roku 1301 cystersi oddali Chwaszczyno biskupom kujawskim, którzy władali tujejszym majątkiem aż do czasu rozbiorów. Wraz z pobliskim Wielkim Kackiem dobra te stanowiły tzw. Klucz Kacki. Po I rozbiorze Polski dobra biskupie zostały upaństwowione. Podział na wieś chłopską i folwark funkcjonował do lat 30. XIX stulecia, kiedy to nastąpiła parcelacja folwarku. Na początku XIX wieku w okolicach Chwaszczyna osiedlono niemieckich kolonistów sprowadzonych z Wirtembergii. Stworzyli oni dwie niezależne osady – w rejonie obecnych Karczemek (aktualnie w gminie Szemud) i na tzw. Kolonii, należącej

dziś administracyjnie do Gdyni. Przynależność administracyjna samego Chwaszczyna zmieniała się wielokrotnie. W 1922 roku stało się ono wójtownem w powiecie wejherowskim, a tuż przed wybuchem wojny awansowało na stolicę gminy. W końcu lat 50. XX wieku Chwaszczyno włączono do gromady Kielno i dopiero w wyniku reformy administracyjnej z roku 1974 przyłączono do gminy Żukowo.

Obecnie Chwaszczyno, ze względu na bliskość Gdańska i Gdyni, dzięki żywiołowej rozbudowie nabiera charakteru miasteczka. Posiada połączenia komunikacją publiczną z Gdynią (linie 169, 171 i Z), z Gdańskiem (linia 171) i Żukowem (linia Z).



Kościół św. Szymona i Judy wybudowano w roku 1723 z funduszy bp. Krzysztofa Szembeka na miejscu wcześniej istniejącej świą-

Stary kościół w Chwaszczynie



tyni. Ze względu na wzrost liczby mieszkańców obiekt rozbudowano w roku 1875. W XVIII wieku kościół słynął z cudownego krzyża (do dziś wieńczącego barokowy ołtarz główny). Obecnie szczególną czcią otaczana jest gotycka figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem, zwana także Matką Boską Chwaszczyńską. W ostatnich latach, ze względu na rozwój miejscowości, parafia wybudowała po sąsiedzku nowoczesny, okazały kościół (1200 miejsc) mierzącą 33 m wieżą dzwonną. Nie-

dzielne nabożeństwa odbywają się o 7:00, 9:00, 10:30 (suma), 12:00 (z udziałem dzieci) i o godzinie 19:00.





Jeziro Osowskie [29 ha] to jezioro rynnowe o głębokości do 9 m, położone na wschodnich obrzeżach wsi, przy drodze nr 218. Rekreacyjnie wykorzystywana jest trawiasta plaża przy zachodnim krańcu. Jezioro jest prywatne a pozwolenie na wędkowanie kupuje się u właścicieli (Osowa, ul. Chełmińska 18).






Jezioro Osowskie w Chwaszczynie


 **Jezioro Wysockie** [37 ha] to jezioro rynnowe położone na pograniczu gminy Żukowo i miasta Gdańska, częściowe w obrębie sołectwa Nowy Świat. Mimo panujących o nim opinii, jest płytsze niż Jezioro Osowskie, bo głębinka liczy tu 5,9 m. Przy południowym krańcu jeziora, w Nowym Świecie, znajduje się tradycyjna trawiasta plaża. W sezonie po sąsiedzku funkcjonuje bar. Choć zbiornik jest prywatny, pozwolenia wędkarskie wykupić można w PZW (Gdynia, Żukowo).

 **Wieża widokowa na górze Donas** czynna jest od kwietnia do października w godzinach od 10:00 do 18:00. Platforma widokowa jest umieszczona w połowie wysokości maszty nadawczego telefonii cyfrowej. Sama góra Donas jest najwyższym wzniesieniem Pojezierza Kaszubskiego w jego północno-wschodniej części. W 1975 roku rejon samego wzgórza został administracyjnie przyłączony do Gdyni. Od strony Chwaszczyna dojsć

do wieży najłatwiej ulicą Rewerenda i dalej szlakiem żółtym pieszym, kierując się w stronę Gdyni.

 **Restauracja Orchidea** usytuowana jest w centrum Chwaszczyna. Od lat 60. istniała tu restauracja Wanoga, którą właściciel gruntownie rozbudował [ul. Gdyńska 55, tel. 58 552 80 26, czynne od 10:30 do 21:30, www.restauracja-orchidea.com].



 **Pizzeria Gorący Piec** usytuowana jest przy wyjeździe ze wsi w kierunku Gdyni. Oferuje doskonałe pizze z pieca opalanego drewnem, dania kuchni włoskiej oraz niezły wybór win [ul. Gdyńska 103/2, tel. 58 333 54 44, otwarte codziennie od 12:00 do 20:00, a w czwartki, piątki i soboty do 21:00, www.goracypiec.pl].



Leżno

Dawny majątek ziemski i folwark leżący przy drodze łączącej Żukowo z Gdańskiem, składa się obecnie z 2 autonomicznych części – historycznej wsi przy dawnym majątku i wybudowanego w latach 60. i 70. niegdyśszego osiedla pegeerowskiego przy Szosie Gdańskiej. Wraz z przysiółkiem Lniska (opisanym dalej) wieś liczy dziś 2565 mieszkańców.

Nazwa Leżno pojawiła się pierwszy raz w dokumentach w roku 1338, gdy ówczesny wielki mistrz krzyżacki nadał te dobra Gotłowi jako własność dziedziczną. Prof. Breza, w opublikowanej pracy na temat nazw gminy Żukowo, wskazuje jeszcze na zapis Lessno jako dotyczący dzisiejszego Leżna, odnotowany w dokumentach prawie 100 lat wcześniej, tj. w 1241 roku. W czasach krzyżackich Leżno składało się z Wielkiego Leżna (nieistniejąca dziś wieś przy trasie z Gdańska do Żukowa, zapisana

właśnie Gotłowi) i Małego Leżna (obecna wieś Leżno, którą z nadania Winrycha von Kniprode od 1382 roku dzierżył Piotr z Lewina, m.in. właściciel Sierakowic) oraz młyna Strzelniczka, tożsamego z dzisiejszymi Lniskami. Po roku 1466 Leżno było królewszczyzną nadawaną w dzierżawę zasłużonym rodom szlacheckim. Gospodarowali tu m.in. Heidensteinowie, Bielińscy, Przebendowscy i Grabowscy. Zapuszczony majątek w 1786 roku nabył Georg Helffenstein. Dobra te doprowadzono do porządku, rozbudowując część folwarczną i pałac. Grunty rolne zostały wówczas zmeliorowane, a wzdłuż dróg do Pępowa i Czapli nasadzono szpalery drzew. Podczas wojen napoleońskich Leżno znacznie ucierpiało.

W 1832 roku wnuk Georga Helffensteina dobra leżnieńskie sprzedał rodzinie Hoene, która gospodarowała tu do roku 1945. Po wojnie z dawnego majątku utworzono PGR, w którym zatrudnienie



Pałac Hoenów w Leżnie

znaleźli miejscowi Kaszubi. Ze względu na bliskość Gdańska i dogodne połączenia komunikacyjne Leźno to dziś szybko rozwijająca się i nowoczesna wieś. W latach 80. rozpoczęto tu budowę kościoła – dziś jest to świątynia parafialna.

 **Zespół pałacowo-parkowy Hoenów** składa się z XIX-wiecznej rezydencji wzniesiona w 1884 roku w miejscu starego dworu Przebendowskich w stylu neorenesansowym i parku krajobrazowego. Dawniej częścią założenia były też niedostępne obecnie obiekty folwarczne sąsiadujące z parkiem od strony zachodniej. Przy okazji przebudowy rezydencji Georg Hoene przekształcił istniejący tu park, komponując jeden z najpiękniejszych tego typu obiektów w okolicy. Hoenom Gdańsk zawdzięcza także słynny Park Oruński. Po wojnie, od połowy 1945 roku mieściła się tu dykcja PGR i mieszkania pracownicze. Od 1994 roku w pałacu działa **ośrodek konferencyjny Uniwer-**

sytetu Gdańskiego. Pałac został gruntownie odnowiony, a parkowi nadano dawny charakter. W pałacu znajdują się sale konferencyjne, pokoje gościnne i restauracja [Leźno 45, tel. 58 681 81 11, www.palacwleźnie.pl]

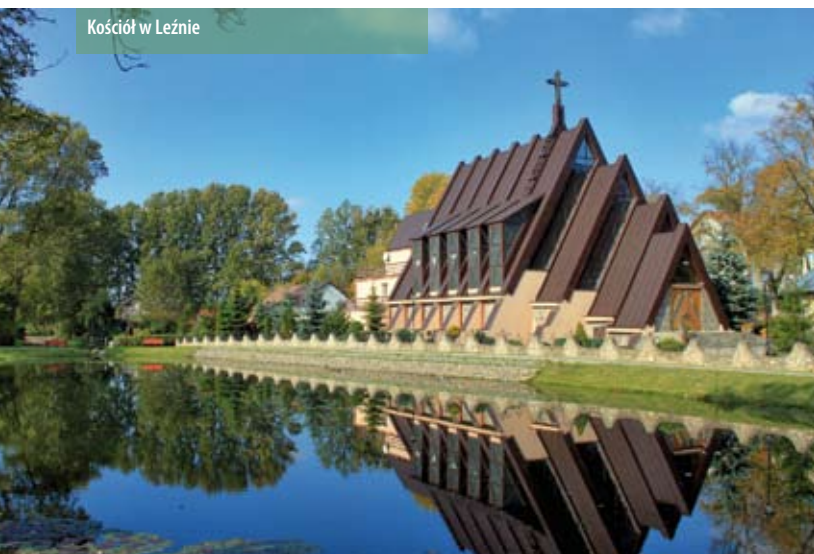


Kościół Św. Stanisława Biskupa i bł. Karoliny Kózkówny wybudowany został w latach 1985–1992. Parafia w Leźnie powstała w lipcu 1982 roku. Choć to obiekt współczesny warto wejść do świątyni i obejrzeć zajmujący całą ścianę prezbiterium fresk przedstawiający męczeństwo św. Stanisława.



Restauracja Pałac w Leźnie [Leźno 45] specjalizująca się w kuchni polskiej, czynna codziennie w godzinach od 13:00 do 21:00.

Kościół w Leźnie



Lniska

Nieduża, rolnicza wieś leżąca na wschód od Żukowa, u ujścia Strzelenki do Raduni. Przez wieś biegnie szosa Żukowo – Gdańsk. Lniska są częścią sołectwa Leżno.

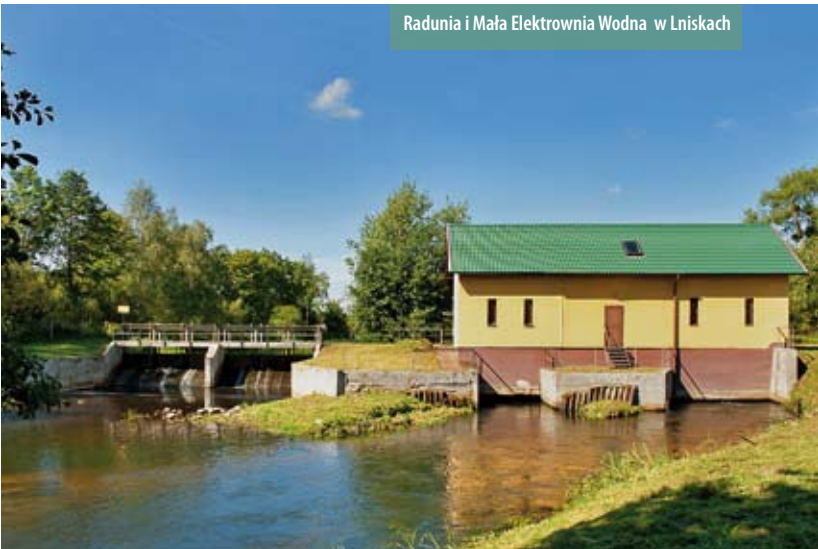
W XIV wieku u ujścia Strzelenki do Raduni wybudowano młyn. W dokumencie z 1413 roku jako właściciel tegoż wymieniany jest niejaki Oswald, sędzia prowincjonalny okręgu tczewskiego, który uchodzi za protoplastę szlacheckiej rodziny Ostoja-Lniskich. W 1526 roku jego potomek, piszący się już jako Piotr Lniski, otrzymał potwierdzenie przywileju na dobra Lniszczce. Lniscy wkrótce jednak opuścili Lniska, a majątek został włączony do dóbr Leżno-Pępowo. Regulację Raduni w Lniskach przeprowadził w połowie XIX wieku właściciel Leżna – Hoene. Dzięki temu możliwe stało się rolnicze wykorzystanie łąk w szerokiej dolinie rzeki. W 1860 roku rodzina Schtemke wybudo-

wała nowy młyn na Strzelence, który był w jej posiadaniu aż do 1945 roku. W 1864 przez wieś poprowadzono nową bitą szosę z Gdańska do Żukowa. Po wojnie Lniski młyn został upaństwowiony. W latach 70. XX wieku przy starej zastawce przez Radunię wybudowano niewielką elektrownię wodną.



Młyn na Strzelence wybudowano około 1860 roku wraz z budynkiem mieszkalnym i magazynem (przy szosie). Po wojnie młyn został upaństwowiony i dopiero na początku lat 90. nabyła go rodzina miejscowych młynarzy. Dziś jednak nie miele się tu już mąki – Strzelenka napędza turbiny elektryczne.

Radunia i Mała Elektrownia Wodna w Lniskach



Łapino Kartuskie

Położona na południowo-wschodnim krańcu gminy wieś sąsiaduje z Jeziorem Łapińskim, Przyjaźnią i... Kolbudami. Ta rolnicza dawniej miejscowość powoli przekształca się w podmiejskie osiedle i lotnisko. Przez wieś biegnie szosa Żukowo – Gdańsk. Lniska liczy dziś 456 mieszkańców.

Łapino, wymieniane w dokumentach z 1389 roku jako majątek rycerski należący do rodziny Hasse, od roku 1428 należało do szpitala św. Elżbiety w Gdańsku. Przez blisko 400 lat było folwarkiem puszczanym w dzierżawę, głównie rodzinom gdańskich patrycjuszów. I tak w XVI wieku gospodarował tu Adrian von der Linde, który wznosił w Łapinie renesansowy dwór. W czasie wojen napoleońskich miasto Gdańsk straciło prawa do majątków leżących na tzw. Wyżynach, m.in. do Łapina. W 1816 roku, po nastaniu rządów pruskich, łapińskie dobra nabyli Windischowie. W XIX wieku

nastąpił szybki rozwój Łapina, spowodowany przede wszystkim wybudowaniem nad Radunią, u ujścia potoku Struga, nowoczesnej papierni i fabryki papy. Jej ówczesny właściciel, niejaki Schottler, w 1903 roku nabył także sam majątek. Wkrótce jednak zbankrutował i w 1912 roku Łapino stało się własnością skarbu państwa. Po zakończeniu I wojny światowej grunty Łapina zostały podzielone na dwie części: jedna z nich (zachodnia) znalazła się w Polsce, druga zaś (wschodnia) weszła w skład Wolnego Miasta Gdańska. Podział ten nie zmienił się także po wojnie – obecnie tzw. Łapino Dolne (owa część wschodnia) należy do gminy Kolbudy, a Łapino Kartuskie (część zachodnia) – do gminy Żukowo. Od dawna są problemy z nazewnictwem, bowiem innych nazw używają mieszkańcy (Dolne, Górne), a inne jest w oficjalnych wykazach, gdzie zamiast Łapina Górnego figuruje Łapino Kartuskie. Nad położonym wśród

Dawna szkoła i poczta wiejska





Jezioro Łapińskie

mieszanego lasu Jeziorom Łapińskim od lat 70. XX wieku działają ośrodki wczasowe.



Pozostałości **zespołu dworsko-folwarcznego** przy północnym krańcu jeziora, z zachowanymi obiektami gospodarczymi z początku XX wieku oraz okazały **budynek dawnej wiejskiej szkoły** i urzędu pocztowego (dziś m.in. sklep).



XIX-wieczna papiernia (dziś fabryka izolacji) nad Radunią (w części Łapina należącej już do gminy Kolbudy).



Jezioro Łapińskie [42 ha] – rynnowy zbiornik o głębokości do 8 m, posiadający połączenie z Radunią. Turystyczne zagospodarowany jest południowo-wschodni brzeg leżący już na terenie gm. Kolbudy. Znajdują się tu liczne pomosty i plaża oraz wypożyczalnia sprzętu pływającego w obrębie ośrodka wczasowego Roma. Jezioro znajduje się pod opieką

Gdańskiego Okręgu PZW, od którego można nabyć prawo do połowu. W jeziorze występowały dawniej m.in. węgorze, liny, leszcze, karpie i sandacze, ale zbiornik został podobno w ostatnich latach skutecznie przełowiony.



Ośrodek wypoczynkowo-szkoleniowy Roma oferuje 180



miejsc noclegowych w domkach letniskowych i budynku hotelowym. W sezonie funkcjonuje tu plaża oraz wypożyczalnia sprzętu pływającego. Prócz restauracji (czynnej od 14:00 do 20:00) znajdują się tu także chata grillowa oraz otwarty w sezonie bar przy plaży, czynny codziennie od 10:00 do 17:00 [Kolbudy, Łapino 1, tel. 666 321 666, <http://wypoczynekroma.pl/>].



Sakowcówka - gospodarstwo agroturystyczne z zapleczem jeździeckim i hotelem dla koni [Łapino Kartuskie 30, tel. 509 765 233, www.sakowcowka.pl].

Małkowo

Nieduża, zwarta rolnicza wieś i dawny majątek położone na północ od Żukowa, w dolinie rzeki Stupinki. Wieś liczy dziś 682 mieszkańców.

W 1339 roku dobra Małkowo z rąk wielkiego mistrza Dietera von Altenberga otrzymał Stibor. Później należały one do Kczewskich (von Exow), którzy w 1427 roku sprzedali Małkowo zakonowi kartuzów. Po I rozbiorze Polski Małkowo zostało wydzierżawione rodzinie von Brauneck, a w 1809 roku sprzedane Arnoldim. Ostatnim jego właścicielem był Max Bölcke. Po 1945 roku majątek został upaństwowiony i wkrótce przekształcony w PGR. W 1993 roku część ziemi po dawnym PGR nabyła Ekofarma – ekologiczne gospodarstwo stworzone przez podmioty: polski i holenderski. Firma ta otworzyła m.in. nowoczesną mleczarnię i zajęła się ekologiczną uprawą ziemi oraz hodowlą krów mlecznych. Zabudowania folwar-

czne zostały sprzedane osobie prywatnej w 2002 roku a zakwaterowani tu wcześniej mieszkańcy przenieśli się do dawnych koszar w Babim Dole. Rozpoczęty przed kilku laty remont został niestety przerwany i dziś pałac jest niedostępny.



XIX-wieczny pałac w otoczeniu reliktu parku, dziś opuszczony i niedostępny dla turystów.



Karczma Uroczyso specjalizuje się w typowych daniach mięsnych – warto tu zajrzeć na golonkę z kapustą, zrazy czy schabowego z zapiekаныmi ziemniakami. Wnętrze siemiężne, ale ceny niskie, a jedzenie smaczne (czynne od 10:00 do 18:00).



Agro Nad Stawem [ul. Pałacowa 58A, tel. 605 403, www.agronadstawem.pl].



Opuszczony pałac w Małkowie



Miszewo

Rozbudowująca się i coraz bardziej przemysłowa wieś położona przy zbiegu trasy z Gdyni do Żukowa i z Gdańska-Wrzeszcza. Dziś wieś liczy 928 mieszkańców.

Miszewo w źródłach pojawiło się pod koniec XIII wieku. W 1339 roku wraz z Małkowem dobra te z rąk wielkiego mistrza Dietera von Altenberga otrzymał rycerz Czciwór (Stibor). Odtąd Miszewo wymieniane jest jako dobro rycerskie. W 1570 roku gospodarowali tu, zapewne spokrewnieni z sobą, Maciej, Grzegorz i Melchior Mniszewscy. Pierwotnie wieś nazywała się Mniszewo, stąd i nazwisko wymienionych właścicieli. W XVII wieku, prócz jednego dużego działu ziemi, we wsi znajdowały się także: 12 gospodarstw chłopskich, 3 rodziny zagrodników (parobków) oraz karczma. Podobną strukturę własności miała pobliskie Miszewko, traktowane wówczas jako część składowa Miszewa.

Administracyjnie w końcu XIX wieku Miszewo podlegało gminie w Tokarach, zaś majątek miszewski tworzył klucz z pobliską Dąbrową (dziś wybudowania Banina) i Warzenkiem. Na początku XX wieku majątek należał do rodziny Hewelke, potomków słynnego gdańskiego astronoma. Ziemie wchodzące w skład tych dóbr ostatecznie rozparcelowano po wojnie.



Kaszubska Restauracja Regionalna Mùlk, z pokojami gościnnymi, działa od 2012 roku i specjalizuje się w tradycyjnej



kuchni kaszubskiej. Działa tu sklep z lokalnymi produktami spożywczymi i wędlinami z własnej wędzarni.

Mùlk czynny jest codziennie od 11:00 do 21:00 [Miszewko, ul. Kaszubska 63, tel. 58 728 41 92, rezerwacje wew. 1, www.mulk.pl].



Kaszubska Restauracja Regionalna Mùlk

Niestępowo

Rolnicza wieś położona po południowej stronie doliny Raduni, przy drodze do Sulmina. Liczy 1302 mieszkańców.

Posiadłość ziemską założoną w XIV wieku przez Krzyżaków, podlegająca dworowi w Sulminie. Z rąk króla Kazimierza Jagiellończyka w 1457 roku Niestępowo otrzymał gdański burmistrz Reinhold Niederhoff. Od jego nazwiska z czasem została urobiona niemiecka nazwa miejscowości. W XVII wieku wieś znajdowała się w rękach Wolskich, którzy przy swoim dworze wybudowali katolicką kaplicę. Wolscy władali Niestępowem do początku XIX wieku, kiedy to majątek przeszedł w ręce niemieckie. Ostatnimi właścicielami Niestępowa była rodzina Zweilingerów, od których dobra te nabyła w 1901 roku Pruska Komisja Osiedleńcza i dokonała parcelacji na 40 gospodarstw, co zapoczątkowało rozwój wsi chłopskiej. W Niestępowie osadzono głównie Niemców, którzy już w 1904

roku wybudowali na dawnej młyńskiej wyspie ewangelicką kaplicę. Po wytyczeniu granic Wolnego Miasta Gdańska Niestępowo znalazło się w granicach Rzeczypospolitej. Część Niemców wkrótce sprzedała swe gospodarstwa, a nowi, katolicy mieszkańcy, w 1933 roku wykupili wraz z gruntem ewangelicką kaplicę i za zgodą biskupa chełmińskiego w 1935 roku ustanowili tu parafię. Po wojnie część gospodarstw przeszła na własność Skarbu Państwa i została przyłączona do kombinatu rolnego w Przyjaźni.



Kościół parafialny Najświętszego Serca Pana Jezusa usytuowany na dawnej wyspie młyńskiej, w rozwidleniu Raduni (ul. Raduńska 87). Przy kościele grota Lourdes i wolnostojąca dzwonnica. Msze święte w niedzielę o 07:30, 09:00 i 10:30, w dni powszednie o 16:00 (latem o 18:00).

Kościół w Niestępowie



Pępowo

Szybko rozwijająca się wieś leżąca między Żukowem a Baniniem, przy drodze z Leźna do Przodkowa. Pępowo liczy dziś 1711 mieszkańców.

Osada założona w czasach krzyżackich, podlegała obwodowi ziemskiemu w Sulminie. Pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1342 roku, kiedy to zapisano ją jako *Pampow*. Po wojnie trzynastoletniej Pępowo wraz z Leźnem stało się królewszczyzną. Przez ponad 300 lat dzierżawcy Leźna zazwyczaj równocześnie gospodarowali także w Pępowie. Według dokumentów z 1648 roku Pępowem władał Henryk Heyna. Po rozbiorach klucz leżnięskich dóbr został sprzedany. W 1832 Leźno, wraz z Pępowem, Czaplami koło Gdańska i Borczem, zakupiła rodzina Hoene. Przed 1870 rokiem, w miejscu starego dworu, syn pierwszego z pępowskich Hoenów wybudował niewielki dwór. Do końca XIX wieku całkowicie prze-

budowano i zmodernizowano także zabudowania folwarczne, stawiając m.in. parowę gorzelnię. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości majątek liczył 720 ha, jednak zgodnie z małą reformą rolną część gruntów przejęło państwo. Na parcelach tych osadzono rodziny górali z Podhala. We wrześniu 1939 roku ówczesny dziedzic Pępowa – Otton von Hoene, otoczył opieką wszystkich, także nowych mieszkańców Pępowa. Niestety, w myśl nazistowskiego prawa górale wkrótce zostali wysiedleni do Generalnej Guberni. Otto von Hoene zmarł w 1943 roku. Po zakończeniu wojny majątek został rozparcelowany. Próbowano tu stworzyć Spółdzielnię Produkcyjną, ale upadła ona już w 1954 roku. Dawny dwór od 1961 roku służy mieszkańcom jako szkoła. Pępowo, dzięki bliskości Żukowa, a także dogodnemu położeniu przy trasie z Gdańska do Przodkowa, obecnie intensywnie się rozwija.



Dawne budynki folwarku i park w Pępowie



XIX-wieczny dwór od ponad 50 lat jest siedzibą szkoły. Wzniesiono go przed 1870 rokiem w miejsce istniejącego tu wcześniej barokowego dworku. W rękach rodziny Hoene dwór pozostawał do wiosny 1945 roku. Po tym czasie przez kilka lat stał opuszczony, co sprawiło, że popadł w ruinę. Jedyne dzięki postawie mieszkańców, domagających się przekazania go na potrzeby oświatowe, rozpoczęto w 1959 roku remont dworu. Od 1961 roku mieści się w nim szkoła podstawowa.



Cmentarz Hoenów, założony w II połowie XIX wieku, znajduje się na południe od wsi, wśród pól (dojazd od szosy Pępowo – Żukowo). Dojście do cmentarzyka jest ograniczone (jedyna droga wiedzie przez prywatne gospodarstwo, a otaczający go las wykorzystywany jest jako pastwisko). Cmentarz zachował się w dość dobrym stanie – czytelna jest większość napisów, a nagrobki nie są poprzewracane.



Muzeum Volkswagena – Galeria Pępowo to wyjątkowe miejsce, gdzie podziwiać można piękną kolekcję ponad 50abytkowych modeli Volkswagena i ponad 1000 mini modeli aut w skali od 1:64 do 1:18. Galeria posiada także **ofertę noclegową** obejmującą pokoje gościnne, miejsce dla campingów i namiotów oraz ofertę rekreacyjną obejmującą weekendowe wycieczki z psimi zaprzęgami. Muzeum czynne jest od 1 maja do 30 września codziennie w godzinach od 10:00 do 18:00, poza sezonem po umówieniu się, w godzinach od 12:00 do 17:00 [ul. Armii Krajowej 50, tel. 58 681 82 05, www.vwmuzeum.pl].



Galeria Pępowo – muzeum VW



Przyjaźń

Rozległa rolnicza i parafialna wieś położona na południowy wschód od Żukowa, przy drodze z Lnisk do Kolbud i Skrzyszewa Żukowskiego.

Istnienie wsi potwierdzają dokumenty już z roku 1345, lecz tradycja głosi, iż pierwszy kościół ufundował tu sto lat wcześniej książę Racibor, dobrodziej klasztoru żukowskiego. W roku 1457, za pomoc w wojnie z Krzyżakami, król Kazimierz Jagiellończyk oddał Przyjaźń w dożywotnią dzierżawę gdańskiemu burmistrzowi Reinholdowi Niederhofowi. Podczas oblężenia Gdańska przez wojska Stefana Batorego (w 1577 roku) wieś znacznie ucierpiała.

Tutejszy majątek wielokrotnie zmieniał właścicieli – byli nimi Krockowowie, Bartschowowie i Jackowscy. Pod koniec XVIII wieku dobra przyjaskie przeszły w ręce niemieckie, a od 1820 roku ich właścicielem była rodzina Kleistów. Jerzy Kleist był także starostą kartuskim i

przez ponad 20 lat, do czasu wybudowania landratury w Kartuzach, tutejszy dwór był siedzibą władz powiatu. Dzięki temu w Przyjaźni ukazała się pierwsza powiatowa gazeta – dziennik urzędowy powiatu (Kreis-Blatt für den Carthausener Kreis).

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości Przyjaźń, choć zamieszkała głównie przez ludność niemiecką, znalazła się w granicach II Rzeczypospolitej. Po 1945 roku dobra przyjaskie zostały upaństwowione, a we dworze umieszczono biura PGR i mieszkania dla pracowników. Dziś Przyjaźń to wieś typowo rolnicza.



Kościół parafialny św. Jana Ewangelisty, gotycki, z końca XIV stulecia, przebudowywany.

Przyjaźń stanowiła samodzielną parafię, a od połowy XVI wieku była filią parafii żukowskiej. W 1569 roku świątynię przejęli wspierani przez gdań-

Kościół św. Jana w Przyjaźni





Odbudowany pałac Kleistów

szczan, luteranie. Choć kościółek zniszczyły wojska Stefana Batorego oblegające Gdańsk, wkrótce go odbudowano. Dopiero po II wojnie światowej świątynię przejęła parafia w Żukowie. Samodzielną parafię ustanowiono tu w roku 1974. Wewnątrz kościoła zachowało się pochodzące z XV–XVIII wieku wyposażenie: ołtarz (dawniej w gdańskim kościele św. Jakuba), ambona, rzeźby i malowidła. Całość w ostatnich latach poddana została fachowej konserwacji i odnowiona.

Diabelskie Kamienie

Dwa okazałe głazy narzutowe – piękne pamiątki po ostatnim zlodowaceniu zobaczyć można w Przyjaźni oraz koło pobliskiej osady Widlino (przy polnej drodze biegnącej w kierunku osady Markocin).



Zespół pałacowo-parkowy Kleistów obejmuje teren dawnego założenia, z zabytkowym (choć przetrzebionym) parkiem krajobrazowym z połowy XIX wieku oraz odbudowanym wg zachowanej dokumentacji pałacem, w którym mieści się dziś **restauracja i hotel Pałac Kościeszka** z 21 stylowymi pokojami. Stosowana nazwa Kościeszka nawiązuje do herbu rodu Bereśniewiczów, z którymi spokrewni są obecni właściciele pałacu. W pałacowej restauracji serwowane są wykwintne dania kuchni europejskiej i polskiej [ul. Łapińska 1, tel. 58 684 95 32, www.palacko-koscieszky.pl].

Po sąsiedzku zachowały się pochodzące z przełomu XIX i XX wieku zabudowania gospodarcze dawnego folwarku, nadal wykorzystywane rolniczo.



Rutki

Niewielki przysiółek nad Radunią, położony koło Borkowa liczy 205 mieszkańców.

Tereny Rutek w XIV wieku należały do dóbr Mały Glincz. Działał tu tartak wodny i niewielka hamernia (kuźnia). Sama nazwa Rutki pojawiła się dopiero w XVIII stuleciu jako określenie przemysłowego przysiółka nad Radunią. Na początku XX wieku podjęto decyzję o wybudowaniu tu elektrowni wodnej dla powiatu kartuskiego. Prace hydrotechniczne zakończono w 1908 roku. Na Raduni powstał wtedy blisko dwukilometrowej długości zalew, a prąd z Rutek zasilił Żukowo i Kartuzy. W ramach prac przy elektrowni na linii kolejowej Pruszcz Gdański – Kartuzy, przecinającej dolinę Raduni pod Rutkami, wybudowano piękny kratownicowy most. Po 1920 roku nowa elektrownia zaopatrywała w prąd także Gdynię. W latach 80. przy elektrowni powstały zakłady doświadczalnej hodowli pstrąga,

a na nowo wydzielonych parcelach zaczęto wznosić prywatne budynki, głównie mieszkańców pobliskiego Żukowa.

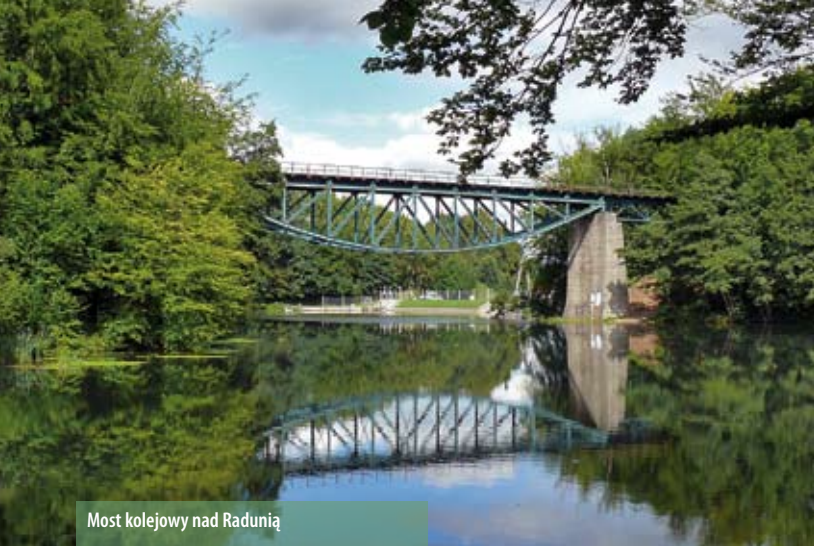


Elektrownia wodna z 1910 roku

napędzana wodami Raduni, spiętrzonej powyżej elektrowni w sztucznym zbiorniku o pojemności 4 mln m³. Woda do elektrowni płynie kanałem i spada z wysokości 12 m na dwie turbiny Francisa o łącznej mocy 560 kW. Po 1945 roku wprowadzono tu niewielkie zmiany i unowocześnienia technologiczne. Na zewnątrz można obejrzeć urządzenia hydrotechniczne na kanale doprowadzającym wodę do elektrowni i kanale ulgi. Do dziś zachowały się też dawne zabudowania dla pracowników elektrowni. Zwiedzanie elektrowni możliwe jest w dni pracy (poniedziałek–piątek, wyłącznie o godzinie 9:00 lub 14:00) tylko po uzyskaniu zgody od firmy ENERGA-



Elektrownia w Rutkach i kanał ulgi



Most kolejowy nad Radunią

Wytwarzanie. Zainteresowani muszą się zwrócić ze stosowną prośbą co najmniej z 7-dniowym wyprzedzeniem (sic!) na adres mailowy: ew.zwiedzanie@energa.pl.



Kratownicowy most nad Radunią wybudowano w 1886 roku w ciągu linii kolejowej łączącej Pruszcz Gdański z Kartuzami. W 1913 roku wzmocniono konstrukcję, zawieszając obecną kratownicę. Most zniszczono w 1945 roku (wysadzając główki filarów), ale już 1946 roku całość odbudowano. Obecnie trasa wyłączona jest z ruchu pociągów, a sam most, wznoszący się około 30 m nad poziomem wody, wykorzystują miłośnicy wspinaczki oraz skoków na bungee.



Instytut Rybactwa Śródlądowego – Zakład Hodowli Ryb Łososiowatych powstał w Rutkach na początku lat 80. Plany budowy takiego ośrodka nad Radunią (ryby łososiowate w naturalnych warunkach żyją w chłodnych i dobrze napowie-

trzonych wodach, a Radunia spełnia takie kryteria) powstały 10 lat wcześniej i początkowo rozważano jako miejsce budowy Lniska pod Żukowem. Głównym powodem decyzji o lokalizacji zakładu w Rutkach był ułatwiony pobór wody z rzeki (ze zbiornika retencjonującego wodę dla elektrowni). Dziś zakład zajmuje się selekcją gatunkową pstrągów i produkcją materiału zarybieniowego. Ze względów sanitarnych nie można go zwiedzać. Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, by na miejscu nabyć świeżego pstrąga (sprzedaż odbywa się od poniedziałku do piątku między godz. 8:00 a 15:00).

Skrzeszewo Żukowskie

Zwarta, rolnicza wieś położona przy południowym krańcu gminy, przy szosie z Nisiek i Przyjaźni do Babiego Dołu. Liczy 1293 mieszkańców.

Istnienie majątku Skrzeszewo potwierdzają dokumenty z 1602 roku, kiedy to panny Katarzyna i Dorota, po śmierci swych braci, zapisały dobra skrzeszewskie klasztorowi norbertanek z Żukowa. W połowie XVIII wieku Skrzeszewo było już zasobną wsią z 3 folwarkami (2 szlacheckie i 1 zakonny) i 23 zagrodami chłopskimi. W 1820 roku skrzeszewskie folwarki zakupił Georg von Kleist, nabywca dóbr w pobliskiej Przyjaźni. Von Kleist sprowadził tu grupę ewangelickich osadników i rozbudował produkcję rolną. Na początku XX wieku dobra skrzeszewskie przeszły w ręce rodziny Sychowskich. Do dziś w centrum wsi znajduje się maryjna kapliczka z inicjałami P.v.S. Po 1945 roku ziemie majątku Skrzeszewo zostały rozparcelowane między miejscowych

chłopów. Obecnie Skrzeszewo to dość bogata wieś rolnicza.



Dawny dwór Sychowskich,

z końca XIX wieku, od 1945 roku pełni funkcję szkoły. Ze znajdujących się po sąsiedzku dawnych zabudowań folwarcznych zachowały się przebudowane obory, dziś mieszczące remizę strażacką i salę wiejską. Reliktem dawnego parku dworskiego jest zieleńiec z placem zabaw dla dzieci.



Kościół parafialny Najświętszej Maryi Panny Wspomożycielki Wiernych

wzniesiony został w latach 80. XX w., a podniesiony do godności kościoła parafialnego w roku 2003.



Szkoła (dawny dwór) w Skrzeszewie

Sulmin

Położona na skraju rozległych łąk nad Radunią, przy granicy Gdańska, szybko rozbudowująca się od kilkunastu lat wieś podmiejska. Sulmin liczy 544 mieszkańców.

Pierwsza wzmianka o Sulminie pojawiła się w spisany w 1340 roku przywileju krzyżackim, przyznającym Sulminowi 40 włók gruntu. Po zakończeniu wojny trzynastoletniej majątek sulmiński stał się królewsczyzną, dzierżawioną głównie gdańszczanom. Jednym z dzierżawców Sulmina był Conradi, który zasłynął w połowie XVIII wieku m.in. jako twórca zakładu wychowawczego dla chłopców w Jankowie (od jego nazwiska pochodzi nazwa gdańskiego Technikum Budowy Okrętów – *Conradinum*). Po rozbiorach majątek Sulmin przeszedł w ręce prywatne – właścicielami była tu do 1880 roku gdańska rodzina Gralathów. W 1901 roku, wraz z pobliskimi miejscowościami, dobra te


nabyła Pruska Komisja Osiedleńcza, która po parcelacji osadziła tu 21 rodzin chłopskich. W 1906 roku na południowym krańcu wsi mieszkańcy wybudowali kościół ewangelicki i wiejską szkołę. Zgodnie z postanowieniami traktatu wersalskiego Sulmin po 1920 roku znalazł się w granicach II Rzeczypospolitej, niemniej wieś miała całkowicie niemiecki charakter. Resztówkę dawnego majątku wraz z dworem zajmował w okresie międzywojennym niejaki Seimmer. Po 1945 roku grunty majątku rozparcelowano. Dawny dwór spłonął w 1976 roku, zaś wykorzystywany jako magazyn GS zbór ewangelicki stał się w latach 80. własnością prywatną gdańskiego artysty plastyka, który urządził w nim galerię. Dziś w Sulminie osiedla się coraz większa liczba gdańszczan, ceniących sobie uroki wiejskiego życia i bliskość miasta. Mieszkańcem Sulmina jest choćby Maciej Kosycarz – znany gdański fotografik i wydawca.

Galeria Sulmin







Grobowiec Gralathów

 **Neobarokowy kościół ewangelicki** z 1906 roku od ponad 25 lat pełni funkcję galerii. Jej twórcami byli Włodzimierz Wieczorkiewicz i Jolanta Cerebież-Tarabicka, którzy zakupili i odremontowali budynek dawnego kościoła pod koniec lat 80. Po śmierci Wieczorkiewicza galeria podupadła, a pożar w 2005 roku poważnie uszkodził budynek. W 2006 roku ruiny zakupili Alicja i Mariusz Zawieruchowie, którzy przed kilku laty ponownie otworzyli galerię. Prócz wystaw odbywają się tu także koncerty [Sulmin 33, tel. 668 401 150, www.galeriasulmin.pl].



 **Klasycyistyczny grobowiec Gralathów** z 1818 roku znajduje się na zachód od wsi, nieopodal dawnego założenia dworsko-parkowego i nieczynnego cmentarza ewangelickiego. W grobowcu z początku XIX wieku spoczywają zwłoki trzech kolejnych właścicieli Sulmina i ich bliskich. Po wojnie obiekt był zrujnowany, ale w 2012 roku został odrestaurowany.

 **Plac rekreacyjny** z siłownią, boiskiem i miejscem wypoczynkowym nad stawem. Tu swój początek mają trasy marszowe *nordic walking* (opisane dalej).

Tuchom

Rozbudowująca się wieś rolniczo-przemysłowa położona przy szosie z Gdyni do Żukowa, w północnej części gminy.

Dzieje Tuchomia od wczesnego średniowiecza związane były z pobliskim Chwaszczynem i cystersami z Oliwy. Najstarszy zapis o nim datowany jest na 1283 rok i zachował się w sygnowym przez księcia gdańskiego Mściwoja II dokumencie, w którym książę podarowuje oliwskim cystersom m.in. Chwaszczyno i Tuchom. W czasach I Rzeczypospolitej zakonnymi ziemiami Tuchomia i Tuchomka, tworzącymi jeden klucz dóbr, gospodarowali dzierżawcy. Po kasacie zakonu i przejęciu gruntów przez władze pruskie teren dzisiejszej wsi wszedł w skład dóbr państwowych. Ich częściową parcelację przeprowadzono w XIX wieku, zapoczątkowując tym rozwój wsi. Majątek tuchomski przez lata był dzierżawiony i dopiero na przełomie XIX i XX wieku

został sprzedany prywatnemu właścicielowi. Po 1920 roku dobra tuchomskie należały do rodziny Böldcke, od których odkupił je w 1929 roku niejaki Czarnecki. Po 1945 roku ziemie majątku wraz z gruntami w Tuchomku zostały upaństwowione. Część rozparcelowano między miejscowych chłopów, a z części utworzono PGR.



XIX-wieczny dwór dawnego majątku Tuchom znajduje się



przy wschodnim brzegu Jeziora Tuchomskiego. Wraz z otaczającym go parkiem pozostawał w prywatnych rękach do końca II wojny światowej, potem został upaństwowiony. Przez kilkanaście lat mieścił się w nim biura PGR, a w 1962 roku zabudowania dworskie nabyło jedno z przedsiębiorstw państwowych, przeznaczając je na ośrodek wypoczynkowy. W miejscu dawnych zabudowań

Dworek Oleńka nad Jez. Tuchomskim






Majdan widziany z wału grodziska w Tuchomiu

gospodarczych postawiono wówczas pawilon mieszkalny ze stołówką i biurem. Ośrodek sprywatyzowano w latach 90., dziś funkcjonuje pod nazwą **Oleńka**. Nad jeziorem znajduje się wielki pomost i trasa spacerowa [Tuchom 93, tel. 58 552 80 76, www.dworekolenka.pl].



 **Wczesnośredniowieczne grodzisko** znajduje się ok. 500 m na północ od obiektów dawnego dworu, na skraju łąk pozostałych po dawnym Małym Jeziorze odwadnianym przez Strzelenkę. Grodzisko ma nieregularny kształt i od strony lądu odcina je sucha fosa i wał. Całość porośnięta jest młodym lasem.



Jezioro Tuchomskie [141 ha] to rynnowy zbiornik połączony przez Strzelenkę z Radunią, położony na zachód od wsi, o maksymalnej głębokości 8 m. Ze względu na otaczające zbiornik obszary rolnicze i dopływ wraz z wodami opadowymi nawozów jezioro nie jest użytkowane rekreacyjnie. Ciekawostką może być fakt, iż dokonano tu jednej z pierwszych nowożytnych obserwacji zakwitnięcia wód, co opisał w 1671 roku angielski botanik przebywający w Gdańsku. Wędkarsko jezioro podlega PZW (Gdynia lub Gdańsk).

Żukowo

Stołeczna i największa w gminie miejscowość, od 1989 roku posiadająca prawa miejskie, leży w południowej części gminy nad rzeką Radunią, przy skrzyżowaniu dróg z Gdańska do Kartuz i z Gdyni do Kościerzyny.

Pierwszy raz Żukowo było wzmiankowane w bulli papieża Innocentego III z 12 sierpnia 1201 roku, w której mowa jest o kościele św. Jakuba. W 1209 roku książę gdański Mściwoj I wydał akt fundacyjny dla norbertanek, nadając im cztery wsie: *Sucovia* (Żukowo), *Zulislave*, *Barcelino* i *Mislincino*. Przepuszczalnie budowę klasztoru w Żukowie rozpoczęto w 1212 roku, a w 1214 osiadły tu pierwsze zakonnice. Podjęta w 1256 roku próba lokacji przy klasztorze miasta nie udała się. Z początkiem XIV wieku Żukowo jako wieś przyklasztorną przeniesiono na prawo niemieckie (co zmieniło zasady płacenia podatków i zobowiązań mieszkańców względem właścicie-

lek). Norbertanki wybudowały wówczas młyn na Raduni i karcznię.

Niewielkie Żukowo i klasztor norbertanek były wielokrotnie napadane i niszczone podczas toczonych na Pomorzu wojen – było tak m.in. w 1433 roku, gdy państwo krzyżackie najechali husyci, podczas wojny 13-letniej, w czasie zmaganiań polsko-szwedzkich o panowanie nad Bałtykiem (wojny w latach 1626–1629 i tzw. potop) oraz toczonych tu walk rosyjsko-pruskich podczas I wojny północnej (w latach 1701–1720).

Podczas I rozbioru Rzeczypospolitej Żukowo było wsią zamieszkałą przez 305 osób (80% zatrudnionych było w klasztornym folwarku). Zgodnie z edyktem Fryderyka III nastąpiła konfiskata wszystkich dóbr kościelnych, a zakonnice na utrzymanie klasztoru dostały niewielki zasiłek. Starania siostr o wydzierżawienie któregośkolwiek z dawnych folwarków zostały uwięzione

Kościół poklasztorny Norbertanek



sukcesem dopiero w 1787 roku, gdy król pruski zgodził się, by siostry gospodowały w folwarku żukowskim (w którego skład wchodził także browar, tartak i cegielnia). Kolejne pruskie zarządzenia, z 1810 i 1815 roku, skazały konwent żukowski na wymarcie, zakazały bowiem prowadzenia nowicjatu, przyjmowania nowych siostr oraz obioru przeoryszy. Ostateczna kasata klasztoru nastąpiła w 1834 roku. W roku 1863, po śmierci ostatniej zakonnicy, zabudowania klasztoru zostały sprzedane, a nowy właściciel rozbraił część obiektów i sam gotycki klasztor.

Po zmianach administracyjnych w 1818 roku Żukowo znalazło się w powiecie kartuskim. Utworzono tu gminę z Urzędem Stanu Cywilnego i rewirem policyjnym. Według inwentaryzacji wieś liczyła 63 dymy (czyli zagrody z domami mieszkalnymi). W 1827 roku otwarto tu szkołę. Niespełna 100 lat później, w 1915 roku, Żukowo było okazałą wsią z 161 domami, 4-klasową szkołą powszechną, dwoma karczmami oraz kilkoma zakładami przemysłowymi. Etniczna struktura ludności w XIX stuleciu, mimo wzrostu liczby mieszkańców, nie

uległa znaczącej zmianie – jako Niemcy podczas spisu w 1910 roku określiło się 23,3% mieszkańców. Pod koniec XIX wieku, dzięki postawie proboszcza, ks. Jana Stenzla, wieś stała się ważnym ośrodkiem polskości. Powstały tu m.in. koła Polskiego Towarzystwa Ludowego *Oświata*, Towarzystwa Przemysłowo-Rolniczego i Polsko-Katolickiego Towarzystwa Ludowego *Jedność*. W 1910 roku otwarto we wsi czytelnię Towarzystwa Czytelni Ludowych. Dzięki XIX-wiecznemu rozwojowi sieci komunikacyjnej – budowie traktów drogowych i linii kolejowych – Żukowo stało się ważnym węzłem komunikacyjnym.

148-letni okres zaborów zakończyło wkroczenie na początku lutego 1920 roku do Żukowa wojsk polskich. Według spisu z 1921 roku wieś zamieszkiwało 1359 osób. Odcięcie granic Żukowa od pobliskiego Gdańska, który stał się Wolnym Miastem, uderzyło w lokalną gospodarkę i handel. Nie zmieniła tego nawet budowa Gdyni, z którą wieś do połowy lat 30. nie miała bezpośredniego połączenia drogowego. Politycznie największe wpływy w międzywojennym Żukowie miało Stronnictwo

Norbertanki (premonstrantki) z Żukowa

Był to pierwszy żeński klasztor powstały na Pomorzu Gdańskim i liczył zazwyczaj od 30 do 60 siostr. Działał od początku XIII wieku do kasaty w 1834 roku. Na czele klasztoru stała przeorysza (magistra). Siostry dzieliły się na tzw. chóry – pierwszy tworzyły kanoniczki, które poza modlitwą (udziałem we wszystkich nabożeństwach) zajmowały się nauczaniem w szkole i nowicjacie oraz zarządzały majątkiem; drugi chór to konwerski, zajmujące się pracami fizycznymi wewnątrz klasztoru. Oba chóry podlegały zasadom klauzury (tylko wybrane osoby mogły kontaktować się ze światem zewnętrznym).

Norbertanki żukowskie pochodziły głównie z Pomorza. Wiele z nich wywodziło się ze znanych rodów mieszczarskich i szlacheckich. Materialnym zabezpieczeniem potrzeb klasztoru były liczne posiadłości ziemskie – wsie i folwarki rozproszone od okolic teby aż po Wielkie Żuławy. Przyjmuje się, że w żukowskim klasztorze narodził się haft kaszubski – kanoniczki uczyły bowiem także sztuki ozdabiania szat i strojów. Ostatnią żukowską norbertanką była Agnieszka Bojanowska, która zmarła w 1862 roku w wieku 81 lat. Dziś w obiektach poklasztornych funkcjonują m.in. parafia, szkoła parafialna i muzeum.



Narodowe. Od 1928 roku w Żukowie działa Ochotnicza Straż Pożarna. Pod koniec lat 30. XX wieku żukowianki – Jadwiga i Zofia Ptach – założyły koło hafciarek i na podstawie zachowanych starych haftów zakonnych stworzyły żukowską szkołę haftu kaszubskiego.

Wybuch wojny nie był zaskoczeniem dla mieszkańców. Niewielkie polskie siły zbrojne wycofały się już 1 września. Oficjalnie Niemcy zajęli Żukowo 3 września. W listopadzie faszystów przeprowadzili akcję eksterminacyjną wśród polskich działaczy, nauczycieli i urzędników – w podkartuskich Kaliskach zginęło kilkunastu mieszkańców Żukowa. Od jesieni 1940 roku Żukowo było jednym z 13 obwodów w powiecie kartuskim. W ramach akcji wzmocnienia niemieckiego żywienia do 1942 roku wysiedlono z Żukowa 11 polskich rodzin (72 osoby), sprowadzając na ich miejsce Niemców z Besarabii (Rumunia) i Litwy. W latach 1940–1943 do gospodarstw rolnych i lokalnych zakładów kierowano jeńców i robotników przymusowych. Szacuje się, że pracowało tu około 170 robotników przymusowych, głównie z Europy Wschodniej. Na początku 1945 roku przez Żukowo przeszli ewakuowani na zachód więźniowie obozu koncentracyjnego Stutthof (tzw. Marsz Śmierci). Kilkunastu z nich zmarło (po wojnie pochowano ich przy kościele poklasztornym). Walki o wyzwolenie okolic Żukowa, prowadzone od 14 do 23 marca 1945 roku, były zacięte i zginęło w nich blisko 4000 żołnierzy radzieckich. Mimo to wieś specjalnie nie ucierpiała i została zdobyta 16 marca.

Lata 1945–1947 były czasem ważnych zmian ludnościowych, gospodarczych i politycznych. Wysiedlono Niemców, dokonano upolitycznienia władz lokalnych oraz przejęto na rzecz państwa większość zakładów przemysłowych.




Młyn i tartak nad Radunią

Wzmocniono też rolę „postępowych” partii – socjalistycznej (PPS), robotniczej (PPR) i ludowej (ZSL), która stała się dominującą siłą polityczną. Otwarcie Polski na świat w latach 70., połączone z szybkim rozwojem pobliskiego Gdańska, zdynamizowały rozwój Żukowa. W 1973 roku utworzono rozległą terytorialnie gminę Żukowo. Koniec lat 70. to dynamiczny rozwój wsi, w której zaczęli osiedlać się także mieszkańcy Trójmiasta. Starania władz o nadanie Żukowu praw miejskich zostały zwieńczone sukcesem 1 stycznia 1989 roku. Uroczyste nadanie tych praw miało miejsce 17 lutego 1989 roku w sali Zespołu Szkół Zawodowych.


Współczesne Żukowo liczy ponad 6400 mieszkańców i nadal intensywnie rozbudowuje się. O aktywności mieszkańców najlepiej świadczy wygląd miasta i liczne nowe budynki, także użyteczności publicznej. Choć wielu mieszkańców Żukowa pracuje w Trójmieście, miasto powoli przestaje być tylko sypialnią pobliskiej aglomeracji. Coraz więcej tu miejsc, gdzie można aktywnie i przyjemnie spędzić czas. Mieszkańcy kultywują także lokalną, kaszubską tradycję.




Skwer i Urząd Miejski w Żukowie


 **Zespół obiektów poklasztor-nych** (na mapie 1) z kościołem Wniebowzięcia NMP, budynkami gospodarczymi dawnego klasztoru i muzeum parafialnym. **ŚWIĄTYNIĘ** wybudowano w XIV wieku jako kościół klasztor-ny. Modernizowano ją w XVII i XIX wieku. Od 1836 jest kościołem parafialnym. Ostatnie remonty przeprowadzono w latach 1998–2014. Jest to prawdziwa skarbnica dzieł sztuki, gdyż zachowało się tu oryginalne wyposażenie, głównie XVI i XVII-wieczne. Najcenniejszy jest XVI-wieczny **ołtarz antwepski** stojący po prawej stronie prezbite-rium. XVII-wieczną metrykę ma **ołtarz główny** Wniebowzięcia NMP. Równie interesujące są barokowe: **ambona**, balustrada **chóru** (oddzielająca dawniej klauzurę od wiernych modlących się w kościele) oraz **liczne obrazy** i zdobienia. Warty szczególnej uwagi jest obraz przedstawiający żukowskie męczennice – zakonnice zabite przez Prusów w 1226 roku – oraz XV-wieczny krucyfik. Na przykościelnym placu


znajduje się pochodzący z pocz. XIX wieku postument z barokową **figurą św. Norberta**. Na terenie przylegającego do kościoła **DAWNEGO CMEN-TARZA** zachowało się kilkanaście **żeliwnych krzyży** z XIX stulecia oraz nagrobki dawnych żukowskich proboszczów. Tu znajduje się też zbiorowa **mogiła więźniów KL Stutthof**, zmarłych podczas Marszu Śmierci. **MU-ZEUM PARAFIALNE**, zajmujące przebudowane pomieszczenia dawnej klasztornej stajni i wozowni, powstało w 1991 roku. Można tu zobaczyć **kolleksję szat liturgicznych i sprzętów kościelnych** z żukowskiego klasztoru oraz **wystawę regionalną** poświęconą Kaszubom i haftowi szkoły żukowskiej. W przylegających do kościoła zabudowaniach poklasztornych mieszczą się plebania i biuro parafii.


 **Kościół św. Jana** 2 (ul. Klasztor-na) to dawna świątynia parafialna, wybudowana między 1366 a 1383 rokiem w centrum ówczesnej wsi. Pod koniec XV wieku, z


powodu szerzącej się reformacji, kościół popadł w ruinę. Odbudowano go w latach 20. i 30. XVII wieku. Od 1836 roku pełni funkcję świątyni pomocniczej. Wnętrze jest dość skromne – znajduje się tu kilka XVII- i XVIII-wiecznych obrazów oraz **barokowy ołtarz**. Sąsiadujący z kościołem odcinek ulicy Klasztornej od kilku lat pełni rolę miejskiego **deptaka**.

 **Zespół młynów** ³ nad Radunią (ul. 3 Maja) powstał na początku XX wieku w miejscu, gdzie od XIV stulecia znajdował się młyn zbożowy klasztoru norbertanek. Przed wojną prócz młyna działał tu także tartak i piekarnia, należące do rodziny Bühlow. Od 1948 roku obiekty należały do żukowskiego GS. Na początku lat 90. młyn i tartak zostały sprzedane. Młyn uruchamiany jest jedynie w sezonie i działa tu także mała elektrownia wodna. Stojący po sąsiedzku tartak nie działa od ponad 20 lat.

 **Barokowa kaplica św. Nepomucena** ⁴ (ul. 3 Maja, na cmentarzu) pełni dziś funkcję kaplicy cmentarnej, a wzniesiona została w 1754 roku, w miejscu gdzie według lokalnej tradycji, podczas pruskiego ataku na Żukowo w 1226 roku, zamordowano 9 zakonnic. Warto zwrócić uwagę na barokową **figurę św. Nepomucena**, znajdującą się na północnej ścianie kaplicy.

 **Wiadukt kolejowy** ⁵ nad Słupinką (ul. Parkowa) wzniesiony został przez Francuzów w roku 1926 (podczas budowy magistrali kolejowej Śląsk – Gdynia). Uszkodzony podczas walk w 1945, został odbudowany przez Szwedów w 1945 roku.

 **Młyn zbożowy nad Słupinią** ⁶ (ul. Parkowa) to dawna pałernia i młyn z lat 1833–1845, przebudowane na przełomie XIX i XX wieku. Od 1949 roku należy do żukowskiego GS. Zamontowane tu w latach 70. silniki elektryczne zastąpiły napęd wodny, ale zachował się **system doprowadzania wody** i stare urządzenia. Choć młyn może produkować dziennie 18 t mąki, od kilku lat jest nieczynny. Po sąsiedzku zachował się dom młynarza z przełomu XIX i XX wieku wybudowany w formie dworku. Wokół obiektów rosną **okazałe dęby**.


 **Restauracja Gryf** mieści się w centrum, w typowym „peerelowskim kločku”, wybudowanym w latach 80. koło rozwidlenia szos do Kartuz i Kościerzyny. Przytulnie urządzonego lokal czynny jest codziennie od 10:00 do 22:00 i oferuje dania kuchni polskiej. Często organizowane są uroczystości rodzinne i posiłki dla grup turystycznych [ul. Gdańska 39, tel. 58 681 87 50].


Wiadukt kolejowy nad Słupinią





Kościół pomocniczy św. Jana

 **Bar Bistro** (ul. Gdańska 38, budynek GS), czynny w dni robocze od 9:00 do 18:00, jest najstarszą placówką gastronomiczną w mieście, działającą już od ponad 30 lat. Oferuje szybkie i pożywne dania barowe w przystępnych cenach.

 Spośród kilku **pizzerii** działających w Żukowie warto wymienić dwie – **Pizzerię Pastelową** [ul. Gdyńska 24B, tel. 58 681 84 53 lub 783 134 048, www.pastelowa.com.pl],



założoną w 1995 roku i oferującą szeroki wybór pizzy na średnim cieście i typowych dań obiadowych, także z dowozem.

Pastelowa czynna jest latem codziennie od 11:00 do 22:00, a w okresie zimowym poza weekendami do 21:00.

Drugą pizzerią jest działająca od 2001 roku okazała **Restauracja-Pizzeria Podkowa** [ul. Książąt Pomorskich 2E, tel. 58 685 87 26 lub 503 138 720, www.restauracja-podkowa.com] oferująca na miejscu lub z dowozem, prócz pizzy także dania obiadowe, pierogi, makarony sałatki i desery. Pizzeria czynna jest od godziny 11:00 do 21:00 (w soboty i niedziele od 12:00).



 **Karczma Sidło** [ul. Gdyńska 70, tel. 668 525 541, www.karczma-sidlo.pl], o której było głośno w 2015 roku z powodu nieudanych rewolucji Magdy Gessler (co nie przeszkadzało samej restauracji reklamować się jej zdjęciem), oferuje noclegi w standardzie hotelowym.

Szlaki turystyczne

Przez teren gminy Żukowo przebiegają dwa długodystansowe szlaki piesze oraz jeden szlak rowerowy. W bezpośrednim sąsiedztwie gminy, na terenie Gdańska i Gdyni, wytyczono jeszcze dwa szlaki piesze. W Żukowie i wokół Sulmina wyznaczono i oznakowano szlaki marszowe *nordic walking*. Poniżej prezentujemy także propozycję okrężnej trasy rowerowej do zwiedzania gminy Żukowo.

Szlak kartuski (niebieski)

Kartuski szlak pieszy łączy Kartuzy z Trójmiastem. Jest on dość łatwy, poza odcinkiem z Babiego Dołu do Rutek. Dogodne wejścia na szlak znajdują się m.in. w Babim Dole, Borkowie, Żukowie i Kokoszkach.

Początek szlaku znajduje się na dworcu PKP w Kartuzach. Stąd prowadzi przez Mezowo do Babiego Dołu, gdzie szlak

wkracza na teren gminy. Wzdłuż rzeki biegnie lewym brzegiem przez rezerwat Jar Raduni do Elektrowni w Rutkach. Omija Rutki i dochodzi do szosy Kartuzy – Gdańsk w Borkowie. Blisko dwukilometrowy odcinek szlaku z Borkowa do ronda w Żukowie biegnie wzdłuż szosy. W Żukowie szlak prowadzi obok kościoła poklasztorowego i łąka nad Radunią. Za mostem skręca w szutrową drogę do Otomina i przez pola wiedzie do Przyjaźni. Stąd prowadzi gruntową drogą do Niestępowa, mija kościół i przekracza Radunię. Dalej, przez Sulmin, dochodzi do Otomina, skąd przez Kokoszki i Złotą Karcznię kieruje się do Sopotu [dokładny opis szlaku można znaleźć na stronie PTTK: pomorskieszlakipttk.pl/szlaki-piesze/kartuski/].



Szlak Wzgórz Szymbarskich (czarny)

Czarny szlak pieszy łączy Trójmiasto z Sierakowicami przez serce Szwajcarii Kaszubskiej. Dogodne wejścia na szlak



Diabelski Kamień pod Widlinem

Szlaki piesze PTTK



w okolicach Żukowa znajdują się w Kokoszkach, Łapinie i Borczu. Szlak rozpoczyna się w Sierakowicach, skąd biegnie do Szymbarku, wijąc się między jeziorami Pojezierza Kaszubskiego koło Wygody łączynskiej, Borucina i Gołubia. Za Szymbarkiem szlak przechodzi przez Rąty, Sławki, Trątkownicę i Borcz, gdzie przecina szosę Żukowo – Kościerzyna i skręca na południe do Ząbrska. Stąd do Łapalina szlak prowadzi wzdłuż Reknicy. Na krótkim odcinku wzdłuż Jez. Łapińskiego i dalej do Otomina przebiega przez teren gminy Żukowo. Z Otomina szlak kieruje się przez Kokoszki i Wysoką do Sopotu

[opis przebiegu szlaku na stronie: pomorskieszlakipttk.pl/szlaki-piesze/wzgorz-szymbarskich/].

Szlak Źródła Marii [czarny]

Liczący sobie niespełna 11 km szlak pieszy biegnie pograniczem gminy Żukowo i łączy stację kolejową i przystanek PKM Gdańsk-Osowa z gdyńskim Źródłem Marii w Wielkim Kacku. Ze stacji kolejowej w Gdańsku-Osowej prowa-

dzi on przez Czarne Błoto i wzdłuż Jeziora Wysockiego na leżąca w Osowej Górze Studencą (180 m n.p.m.). Stąd szlak idzie wzdłuż Końskich Łąk do leżącego już w Gdyni Źródła Marii. Tu krzyżuje się z żółtym Szlakiem Trójmiejskim (łączącym Oliwę z Górą Donas i Gdynią). Ostatni odcinek szlaku przechodzi nad obwodnicą mostem w ul. Lipową i przez osiedle Fikakowo schodzi do ul. Chwaszczynskiej, gdzie kończy się przy przy-

stanku autobusowym *Mysłiwiska* [<http://pomorskieszlakipttk.pl/szlaki-piesze/zrodla-marii/>].



Szlak Trójmiejski [żółty]

To jeden z piękniejszych szlaków wytyczonych w strefie krawędziowej wysoczyzny Pojezierza Kaszubskiego. Liczy 46 km i łączy dworce w Gdańsku i Gdyni. Bliższa gminie Żukowo jest północna, gdyńska część szlaku zaczynająca się przy przystanku autobusów przy ul. Spacerowej (na wysokości CH Osowa). Stąd szlak biegnie do leśniczówki Gołębiewo i dalej, kłucząc leśnymi drogami, wychodzi na południowy skraj dawnego Jeziora Kackiego w Wielkim Kacku. Tu przekracza linię kolejową z Gdyni do Kościerzyny, przechodzi pod obwodnicą, by dotrzeć do Źródła Marii. Dalej szlak prowadzi leśnym odcinkiem ul. Starochwaszczynskiej do przysiółka Kacze Buki, gdzie przecina ul. Chwaszczynską i obok Giełdy Towarowej kieruje się do wieży na górze Donas. Dalej szlak schodzi na ul. Łanową, przecina ul. Wiczlińską, obwodnicę i lasami dociera do Witomina, skąd przez miasto dochodzi do dworca PKP Gdynia Główna [<http://pomorskieszlakipttk.pl/szlaki-piesze/trojmiejski/>].



Błękitny szlak rowerowy



Błękitny szlak rowerowy

Wytyczono go wiosną 2007 roku z inicjatywy władz samorządowych gmin Żukowo, Przodkowo i Kartuzy. łączy stację kolejową w Gdańsku-Osowej z Sianowem i liczy 34 km. Przez teren gminy Żukowo przechodzi początkowy odcinek szlaku między wspomnianą już Osową a Warzenkiem. Niestety, na odcinku z Nowego Świata do Tuchomia brak jest w terenie jego oznaczeń. Dalej, od Tuchomia trasa wiedzie przez Warzenko, Tokary, Kawle, Trzy Rzeki, Rąb, Pomieczyno, Hejtus i Kolonię do Sianowa. Szlak jest urozmaicony i miejscami dość trudny – nie tylko ze względu na słabe oznakowanie w terenie, ale także niewygodne do jazdy podłoże (piasek, glina, miejscami tereny podmokłe).

Propozycja wycieczki rowerowej przez gminę Żukowo

Przejazd proponuję zacząć na stacji PKP Babi Dół (połączenia kolejowe z Gdynią, Gdańskiem i Kościerzyną). Stąd wzdłuż linii kolejowej jedziemy na północ, mijamy plac do składowania drewna i drogą utwardzoną betonowymi płytami zjeżdżamy w dolinę Raduni. Stąd asfaltem, przekraczając most, kierujemy się do wsi Babi Dół. Koło restauracji *Schabowy Raz* skręcamy w lewo i krótki odcinek pokonujemy szosą Żukowo –

Kościerzyna. Za zakrętem odbijamy w prawo w asfaltową szosę do Skrzeszewa. W centrum Skrzeszewa, przy szkole podstawowej (dawny dwór), skręcamy w lewo i kontynuujemy wycieczkę, jadąc asfaltem wśród pól i zagajników do Przyjaźni. Przejeżdżamy przez centrum wsi (na lewo odchodzi droga do Kolbud – warto podjechać do Pałacu Kościeszka) i kierujemy się w dół, w stronę Łnisk. Po około 1 km skręcamy w lewo, na asfaltową szosę do Otomina i Żukowa, biegnącą południową krawędzią doliny Raduni. Rzekę przekraczamy w Żukowie (ul. 3 Maja), mijamy młyny, zespół poklasztorny i ul. Klasztorną docieramy do ronda w centrum.

Przez Żukowo jedziemy pod górę ulicą Gdyńską, mijamy cmentarz żołnierzy radzieckich, linię kolejową i zaraz za wiaduktem skręcamy na ścieżkę, która prowadzi wzdłuż torów do dworca PKP Żukowo Wschodnie. Od dworca jedziemy drogą przez pola równoległe do ul. Armii Krajowej i za dawnymi zakładami drobiarskimi wjeżdżamy na asfalt do Pępowa. Przed wsią



mijamy Galerię Pępowo – Muzeum VW. W Pępowie przecinamy szosę Leżno – Przodkowo i jedziemy dalej asfaltową drogą do Banina. Po prawej stronie drogi, na krótkim odcinku, towarzyszy nam las. Przy jego końcu droga się rozwidla. Wybieramy tę, która odchodzi na lewo i dojeżdża do centrum Banina. Przecinamy szosę Gdańsk – Miszewo i docieramy do niewielkiego placu.

Stąd skręcamy w lewo, w ulicę Klono-
wą, mijamy pocztę i docieramy do bie-
gnącej poprzecznie ulicy Borowieckiej.
Skręcamy w prawo i gruntową, miej-
scami piaszczystą drogą wjeżdżamy w
las. Mijamy jeszcze kilka zabudowań i
przez las droga prowadzi nas do Borow-
ca, gdzie koło dawnej leśniczówki do-
cieramy do mostku na Strzelence.

Stąd możemy udać się przez Nowy
Świat do przystanku PKM w Gdańsku-
-Osowej (wybierając na rozdrożu za
mostkiem drogę biegnącą prosto) lub
dość trudną i piaszczystą trasą skiero-
wać się w lewo, by obok borowieckiej
żwirowni dojechać do centrum Chwasz-
czyna, skąd komunikacją autobusową
można dojechać do Gdańska, Gdyni lub
Żukowa. Alternatywą jest jazda wzdłuż
ruchliwych szos do Gdańska lub Gdyni.

Propozycja spaceru po Żukowie

Żukowo to dobre miejsce na przechadz-
kę o każdej porze roku.

SPACER NAD RADUNIĄ zaczynamy
koło Zespołu Poklasztornego Norberta-
nek (punkt 1 na planie miasta, str. 38).
Tu znajduje się także parking (wjazd od
ul. Kościerskiej) i sezonowy punkt it.

Pierwszym punktem wycieczki jest
dawny kompleks klasztorny i najcen-
niejszy żukowski zabytek – **kościół
Wniebowzięcia NMP** wraz z **Muzeum**

Parafialnym w dawnej klasztornej wo-
zowni. W dni powszednie kościół jest
zamknięty i zwiedzający muszą się
wcześniej umówić się na wizytę z biu-
rem parafialnym (tel. 58 681 82 42) lub
bezpośrednio z przewodnikami – Ge-
nowefą Zasadą (tel. 58 681 74 83 lub
501 105 130) albo Tadeuszem Busztą
(tel. 58 684 70 63 lub 691 830 886).
Można próbować także „z marszu” ale
nie ma wówczas gwarancji, iż ktoś
otworzy nam kościół i muzeum. Na
zwiedzanie świątyni potrzeba co naj-
mniej 20-30 minut. Obejrzenie wystaw
w Muzeum zajmuje też około 20 min.
Na koniec warto zajrzeć jeszcze na przy-
kościelny cmentarz.

Z placu przy zespole poklasztornym wy-
chodzimy przejściem pod budynkami
plebani i dochodzimy do ul. Klasztornej.
Udając się w górę w lewo dojść można
do centrum oraz **kościół św. Jana**
(punkt 2 na planie miasta). Jego zwi-
dzanie także można umówić w biurze
parafialnym lub z przewodnikami.

Kierując się w prawo, w ul. 3 Maja po
kilkuset metrach dotrzemy do zespołu
młynów nad Radunią oraz budynków
gospodarczych GS [3]. Za płynącą tu
Radunią znajduje się sklep żukowskie-
go GS, gdzie można kupić lokalne wy-
pieki i tradycyjne wyroby masarskie.

Idąc kilkadziesiąt metrów dalej dojdzie-
my do schodków prowadzących na
cmentarz parafialny (na górcie po pra-
wej stronie). Tu znajduje się opisana
wcześniej **kaplica św. Jana Nepomuce-
na** [4]. Cmentarz jest raczej współ-
czesny, choć jest tu też trochę interesu-
jących nagrobków. Aleją cmentarną
dochodzimy do ul. Kościerskiej, skręca-
my w prawo i przez most nad Radunią
możemy wrócić na parking przy
kościółce.

SPACER DO JEZIORKA to ponad godzinna trasa obrzeżami, wzdłuż Słupinii i przez nową część miasta. Spacer zaczynamy od Urzędu Miasta, idziemy ul. Parkową mijając wiadukt kolejowy [5] i dochodzimy do starego młyna i dworu młynarza [6]. Dalej podążamy wzdłuż rzeki, zgodnie z oznaczeniami zielonej marszruty *nordic walking*. Ścieżka doprowadzi nas do ul. Książąt Pomorskich i jeziora, przy którym odbywają się liczne imprezy plenerowe. Stąd wracamy do centrum wspomnianą ul. Książąt

Pomorskich i dalej Gdyńską, mijając cmentarz Żołnierzy Radzieckich i górne rondo w centrum Żukowa.

Trasy *nordic walking* w Sulminie

Początek obu tras znajduje się przy wiejskim boisku w centrum wsi. Trasy są oznakowane znormalizowanymi znakami. Dłuższa trasa czerwona ma 10 km, zaś krótsza – żółta, biegnąca praktycznie równoległe ma odpowiednio 5 km. Na początku tras znajduje się grobowiec rodziny Galathów. Da-





lej trasa prowadzi nad dolinę rzeki Raduni i wraca do wsi. Północna część trasy czerwonej wytyczona została przez tereny rolnicze i łąki, nieopodal starego kościoła (Galeria Sulmin). Na trasie znajdują się tablice informacyjne i miejsca odpoczynku.

Trasa nordic walking w Żukowie

Przed kilku laty wytyczono w Żukowie dwie trasy marszowe *nordic walking* – liczącą 5,6 km trasę do Małkowa (oznaczenia zielone) i dłuższą 10-kilometrową trasę do Elżbietowa i Smołdzińska (oznaczenia czerwone). Niestety, pewien odcinek tej drugiej, dłuższej trasy przebiegał przez teren prywatny i został w 2015 roku zamknięty przez właściciela ziemi. Stąd, choć widoczne są oznakowania obu tras, opisujemy tylko trasę do Małkowa.

Początek trasy znajduje się przy stadionie gminnym (ul. Książąt Pomorskich), nieopodal tzw. Jeziorka – miejsca letnich imprez plenerowych. Od stadionu idziemy drogą z betonowych płyt w dół i przy kamieniu, zgodnie z oznaczeniami, skręcamy w prawo i przez pola idziemy do ulicy Leśnej. Tu skręcamy w lewo i między polami, a później lasem, idziemy do Małkowa. Przed wsią na rozwidleniu dróg skręcamy w lewo i miejscami utwardzoną drogą wracamy do Żukowa. Przejście trasy zajmuje około godziny.

Informacja turystyczna

Dziedziniec Zespołu Poklasztornego w **Żukowie ul. 3 Maja**
Czynny w lipcu i sierpniu od wtorku do niedzieli, w godz. 10:00–18:00
Nr telefonu (czynny w czasie pracy punktu) – 533 266 754

Ośrodek Kultury i Sportu w Żukowie

83-330 Żukowo, ul. Mściwoja 6
tel./fax 58 680 08 48 oraz tel. 736 62 01 i 731 808 821
strona domowa: www.okis-zukowo.pl
e-mail: okis@okis-zukowo.pl

Urząd Gminy Żukowo

83-330 Żukowo, ul. Gdańska 52
tel. 58 685 83 00, tel./fax 58 685 83 30
strona domowa: www.zukowo.pl
e-mail: sekretariat@zukowo.pl

Ważniejsze imprezy kulturalne i sportowe

styczeń	Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy	Żukowo
marzec	Kaszuby Biegają – Chwaszczyńska '10	Chwaszczyno
kwiecień	Zukovia Judo Cup	Żukowo
	Żukowskie Biegi Przelajowe – Marsz Nordic Walking	Żukowo
	Weekend za pół ceny	na terenie gminy
maj	Memoriał im. H. Boreckiego i E. Wojdy Młodzików w zapasach	Żukowo
	Noc Muzeów	Żukowo
czerwiec	Dzień Dziecka	na terenie gminy
	Noc Świętojańska – Park nad Jeziorkiem	Żukowo
lipiec	Wystawa haftu kaszubskiego	Żukowo
	Żukowskie Lato Muzyczne	Żukowo
	Puchar Bałtyku w Nordic Walking	Żukowo
sierpień	Letni Festiwal Muzyki Organowej i Kameralnej	Żukowo
	Muza nad Jeziorkiem	Żukowo
wrzesień	Maraton Rowerowy MTB	Żukowo
	Danfoss Run	Tuchom
październik	Kaszuby Biegają – Bieg Przyjaźni	Przyjaźń
listopad/grudzień	Turniej Tańca Sportowego	Żukowo
	Turniej Kół Gospodyń Wiejskich	Żukowo
grudzień	Jarmark Bożonarodzeniowy	Żukowo

Spis treści

Zapraszamy do Gminy Żukowo	3
Krótki rys historyczny.	4
Miejscowości	
Babi Dół.	8
Banino	10
Borkowo	12
Chwaszczyno.	14
Leżno	17
Lniska	19
Łapino Kartuskie.	20
Małkowo	22
Miszewo	23
Niestępowo.	24
Pępowo.	25
Przyjaźń.	27
Rutki	29
Skrzeszewo Żukowskie.	31
Sulmin	32
Tuchom	34
Żukowo	36
Szlaki turystyczne.	43



GMINA ŻUKOWO – MINIPRZEWODNIK TURYSTYCZNY

Publikacja przygotowana na zamówienie Gminy Żukowo

Treść, skład i łamanie: Jarosław Ellwart

Redakcja, korekta i adiustacja: Anna Niwińska, Grzegorz Szczepaniak

Mapy: Przemysław Ellwart

Projekt okładki: Radosław Skowroński

Zdjęcia: Jarosław Ellwart, Urząd Gminy w Żukowie

Druk: Bernardinum sp. z o.o. – Pelplin

© *Copyright by Wydawnictwo REGION* Jarosław Ellwart, Gdynia 2017

Wydawnictwo REGION Jarosław Ellwart

81-574 Gdynia, Goska 8

tel./fax 58 629 59 46

www.wydawnictworegion.pl

ISBN 978-83-7591-527-3